

II ૨૦ અર્જુન દેવ. ૧૯૨૬

(વાંચો) સચિત્ર સાથે સવાશેર કી. રૂ. ૦-૮-૦

(વાંચો) સચિત્ર પત્રિકા કી. રૂ. ૦-૧૦-૦

“મ્હારે ઉતાવળનું કામ છે ગોટલે ત્હારી સાથે વાતચીત કરવા માટે રોકાવાનો મ્હને અવકાશ નથી.” [પાનું ૬]

આ કીબાચો આણુ મી. પ્રેસમાં છાપ્યો કે. રીન્વીરોડ-અમદાવાદ

(વાંચો) સચિત્ર ધાર્મિક પુસ્તકો.

નરસીંહ મહેતા ભાગ ૧-૨

સચિત્ર દરેકના ૦-૧૦-૦

મીરાંબાઈ ભાગ (૧-૨)

સચિત્ર દરેકના ૦-૧૦-૦

રામલીલા ભાગ ૧-૨

સચિત્ર દરેકના ૦-૧૦-૦

બીણાવેલી ભાગ ૧-૨

સચિત્ર દરેકના ૦-૧૦-૦

સતિ દ્રૌપદી સચિત્ર ૦-૧૦-૦

મદાલસા ભાગ ૧-૨ સંપૂર્ણ

સચિત્ર કી. ૦-૧૦-૦

રાજ કહીઆરો ૧-૪-૦

રક્ષક ક ભક્ષક ? ૦-૧૦-૦

સતિ સીતા સચિત્ર ૦-૧૦-૦

પતિનારાયણ પુત્ર ૦-૬-૦

સત્યનારાયણની કથા ૦-૬-૦

સદગુણી વારાંગના ૦-૧૦-૦

ખત્રીસ પુત્રગીમાંની જુદી

જુદી વાર્તા ૧-૧૦ ભાગ

સચિત્ર દરેકની કી. ૦-૮-૦

કામલતા સચિત્ર ૦-૮-૦

સમાજનો શીકાર ૦-૧૦-૦

સત્યવાદી હરિશ્ચંદ્ર ને તારા-

મતી સચિત્ર ૦-૧૦-૦

ચિતોડનો કરણ કી. ૦-૮-૦

પ્રતાપી પ્રભિલા કી. ૦-૮-૦

રૂપિરાજનાં પદ કી. ૦-૮-૦

ચતુરસ્ત્રી વિલાસ ગરબાવળી

(લગનનાં ગીત સાથે) ૦-૮-૦

જુદમી જનેતા યાને પરિવર્તન

સચિત્ર ૦-૧૦-૦

હિંદુ સંસાર સચિત્ર ૦-૧૦-૦

જીવતી ચુરેલ સચિત્ર ૦-૮-૦

રાજ હરિશ્ચંદ્ર હરીગીતમાં

સચિત્ર ૦-૬-૦

બોડાણો ભાગ ૧-૨

સચિત્ર દરેકના ૦-૬-૦

પવિત્રકુમાર સચિત્ર ૦-૧૦-૦

પારસમણી ૧૯૨ પાનાં ૦-૮-૦

,, મોટી ૨૫૬ પાનાં ૦-૧૦-૦

ભક્તશીરોમણી પાનાં ૧૯૨

કી. ૦-૧૦-૦

ઝેરી ઝવેરી ૦-૧૦-૦

ઝેકજ પસો કી. ૦-૮-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૬૨૭૮૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ રુઝ્ગ દેવ

વિષય ૩. : ૩

૧૨૭૨૨

॥ ૐ શાંતિ શાંતિ ॥

II ૩૧-૫-૧૯૫૬
૧૯ અગ્નિ દવ.

(એક સત્ય વીરની કુરાનની કથા)

: લેખક :

શિવભાઈ

-૨-

શિવભાઈ ત્રિભુવન સાંઘાવહરકર.

અનુદાતા

રણછોડલાલ મેતીલાલ શાહ.

રીનીરાડ—અમદાવાદ

(સર્વ હક્ક પ્રકાશકાધિન છે.)

મુદ્રણ ૧૯૫૬-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૨૭૮૮

શ્રી મનહર પ્રીતીંમ પ્રેસમાં
ડૉ. પાનકેગના નાદે સેઠ ગોતીલાલ મજુપતરામે બાંધ્યું.

અર્જુન દેવ.

સ્વેપકઃ

‘ મંગલ ’

— લે —

શિવભાઈ ત્રિભુવન—વાંઘવદરકર.

પ્રકરણ ૧ છં.

પિશાચી લાલચા.

“ રહું અર્જુન કું ગમનિ વિરહ કાલ્ય થઈ પ્રભુ, !
 “ સપુરી ભય છે માલી કહીં છુલ્લ હસતે મુલ !
 “ નથી કેં સાલવી જોલી જમીને દોહતે અરપુર !
 “ અમર કુળ દિલ દિવાનું છેડું રહે વારા નરી અધુર !
 સ્વામી આજ્ઞાક્રિયાં સુવિધાળ દેહમાં અદિ ગર્ભ વિરાજેલો.
 હલો. અધિકારનો અંદરનો સારાયે નગલ ઉપર પ્રકાશનો હતો.

સર્વત્ર બધાનક શાન્તિનું ઘેર સામ્રાજ્ય પ્રસરી ગયું હતું. આકાશને આંગે ઠગમગતા દેવ દીવડા તારલાઓ પૃથ્વીના તિમિર પછેડાને સંકેલી દેવાને પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. પવનની ગતિ અત્યંત મન્દ હોવાથી વૃક્ષો અડોલ-સ્થિર ઉભા હતા. સર્વત્ર સ્વામિ અને સુન્દરી નિદ્રા-ભૂના લલિત અંકમા સાનંદ પર્વક લેટી ગયા હતા.

સુમારે મધ્યરાત્રિ જોટલો સમય વ્યતિત થઈ ગયો હતો. અત્યા-રે એક માનવી જનમર્ગ ઉપર આશ્ચર્ય જતો હતો. તેના હોઠ ખીંચાલ્યા હતા. આખો ચોતરફ દૃષ્ટિપાત કરી નહીં હતી. તેના શરીરનો આઘો ધાટીલો—સુદૃઢ સ્નાયુ બદ્ધ હતો. મુખમંડલ ઉપર વિરાતનું અનેક તેજ ચમકતું હતું. તેના પગલે પગલે પુષ્પપ્રિયતા-પવિત્રતાના ચિન્હો અંકાતા જતા હતા.

તે યુવાન હતો. યુવાનીની ચિંતારી છાયા તેના વિમળતા બર્ધાવપુને હજી સુધી સ્પર્શી શકી નહોવાથી તેના બલ્ય સુખારવિન્દ ઉપર પ્રતિબા ઝળહળતી હતી.

અધાનક પાસેની ગલીમાંથી કોઈ તીક્ષ્ણાને તેને વળગી પડ્યું. તે યુવાન ગભરાયો. થતુ સિદ્ધાન્ત અમી રીતે ઓચિંતી તરાર અન્ય કોઈ મારે નહિ એમ તેણે માન્યું ને પોતાને વળગનાર વ્યક્તિને તેણે જોર કરીને સખ્ત અપ્પકો માર્યો. પરન્તુ એ અપશિયલ વ્યક્તિ તેને જાણતી પેઠે એમની પછી હોવાથી દુર મઠ નહિ. તે યુવાન સંવિશેષ ગભરાયો. ગભરાટમાને ગભરાટમા તેની હાથ કમર ઉપર લટકતા કિરપાણ પર પડ્યો. કીરપાણનો કારમો અમકાર, અધારામા ચમકી રહે છે પહેલાં ને વ્યક્તિના મુખમાથી અવાજ નિકળ્યો. એ અવાજમાં ઓમળતા-મૃદુતા હતી. અવાજ સંભળતાંજ યુવાનો

મનસર વિલપ પામી ગયો. તે જાણી શક્યો કે એ જવાબ એક સ્ત્રીનો હતો.

તે સ્ત્રી ઉતાવળી, ઉન્માદિનીવત્ હસતા હસતા બોલી.

“ મનગમતા મહારાજ ! તમે મને ઓળખતા નહિ હશે; પણ હું તમને બરાબર ઓળખું છું, જાજ બહુ દિવસો થયા હું તમારા દર્જન કરવા માટે તૃણસતી હતી. આજે પ્રભુએ મારો મનોરથ પુરો કર્યો છે. ”

તે અજ્ઞાન-અપરિચિત સ્ત્રીના બાહુ પાશમાં યુવાનનો દમ છુટાઈ રહ્યો હતો. સ્ત્રીના શબ્દો શ્રવણ કરીને તે નમ્રતા પૂર્વક બોલ્યો:

“ તમે કે. શ્વ છે ? ”

“ હું એક નવયૌવના નારી છું. ” યુવાનના શરીરને સવિશેષ જોરથી દાખતી સ્ત્રી બોલી:

“ તમે હું જોઈ શકો છો ! ” યુવાન બોલ્યો: “ પણ તમારું નામ શું છે ? ”

“ ભોડો મને ‘ વિલાસ ’ કહે છે. ” સ્ત્રીએ પેતાનું નામ જણાવ્યું.

“ તમારી શી અભિલાષા છે ? તમારા બાહુ પાશમાં મને સુકવ કરીને જે કહેવાનું હોય તે કહો. ” યુવાને ભોલાશી દેહને છુટી કરવાની જાગૃત્તી કરતાં આ પ્રશ્ન કહ્યું.

“ ચિત્તભેદ યુવાન ! ” વિલાસ, લીમા ખરનું જણાવ્યું ૨૫૪ સ્વરે બોલીને તેણે યુવાનના શરીરને પોતાના બાહુમધ્યથી સુકવ કર્યું. તે તેણે વધુ ઉમેરવાં જણાવ્યું: “ મારી અભિલાષા તમને ન કળી શક્યા ? ” એક નવયૌવના નારીની અભિલાષા શી હોઈ શકે ? ”

યુવાન એક કમલું પાછળ દફવી ગયો. તે અભરામલા સ્વરે બોલ્યો:

“ મ્હારે ઉતાવળનું કામ છે એટલે ત્હમારી સાથે વાતચીત કરવા માટે રોકાવાનો મ્હને અવકાશ નથી. ”

એમ કહીને યુવાને ચાલવા માડ્યું. બે તથા ડમલાજ ત્હે બરી બાકયો. વિલાસે રસ્તો રોક્યો.

યુવાન બોલ્યો: “ ત્હેને શા માટે રોકે છે ? ”

વિલાસ ઉન્માદીનીવત્ બોલી: “ મ્હારી વાત જણાવ્યા વિના તું ત્હમને જવા દેનાર નથી, સમજ્યા ? ”

યુવાન ઉભો રહ્યો. ત્હેના કાળજીમા કમ્પનો આવિર્ભાવ થયો. યુગ્વતા સ્વરે તે બોલ્યો: “ ત્હમારે શું કહેવાનું છે ? જે કહેવાનું હોયને ઉતાવળથી કહીશો. ”

“ સાબળી હ્યો ! ” વિલાસે પોતાના વિલાસી સ્વભાવનો પરિચય બતાવતા આ પ્રમાણે શબ્દો બોલવા માડ્યા: “ મ્હારા હૃદયમા વિરહની જવાબી બહુકી ઉઠી છે. હું ત્હમારા અનુપમ

નાનદર્શની પાછળ દીવાની બની છું. હજારો શિષ્યોથી ત્હમે શેરાયલા રહેતા હોવાથી હું ત્હમારી પાસે આવી શકતી નહિ. આજે મુઅવસર સાપડ્યો છે. મ્હારા હૃદયદેવ આજે મ્હને મળ્યા છે. હાલા ! આજે તમારે મ્હારી વર્ષોની તૃષા છીયાવવી પડશે ! ”

વિલાસનું હૃદયવાસનાની તૃપ્તિ માટે અધિરૂં બન્યું હતું. અર્તમના નાપથી ત્હેનું સમસ્તતમ બળબળતું હતું. ત્હેના ઉરને ઉમરે કામદેવ તૃપ્ત કરી રહ્યો હતો. ત્હેની અંતઃકલાના હિંદ્ર હિંદ્રમાં વિષયોન્માદ જન્મ્યો હતો. ત્હેની નયન કીકીમાંથી પિશાચી લાલસાનો પ્રકાશ, યુવાનના પવિત્ર વદનમાંલ ઉપર તીરછો પડતો હતો.

યુવાન બોલ્યો: “ પામર સ્ત્રી ! તું જાણે છે કે હું કાણ છું ? ”

“ શિષ્યોના ધર્મ મુર અર્જુન દેવ. ” વિલાસ બોલી:

અર્જુન દેવની પાસે ત્હમરી સ્ત્રી ચાચના છે ? ” અર્જુન-
દેવે પૂછ્યું.

“ હૃદયના પ્રેમની. ” વિદ્યાસે પોતાની ચાચના પ્રદર્શિત કરી

“ અર્જુનદેવનું હૃદય જમતના ઉદ્ધારને માટે છે, ધર્મના સ્થાપ-
નને અર્થે છે.

“ આ વિદ્યાસ પોતાનો ઉદ્ધાર, ત્હમારા ધર્મોદ્ધારક-જમદુદ્ધારક
હૃદયમાજ નિહાળે છે. ” વિદ્યાસે જણાવ્યું.

“ તું ત્હારી શિષ્યાઓમાં સ્થાન લેને કું ત્હારો ઉદ્ધાર કરીશ ”
અર્જુનદેવે બોલ્યા.

“ હું ત્હમરી શિષ્યા થવા માગતી નથી, પત્ની થવા માગું
હું ! ” વિદ્યાસે સુસ્પષ્ટ મનેઝા પ્રકાશ કરી.

“ કું એક ધર્મચુર હું. ” અર્જુનદેવે પોતાની મહત્તા ઠ્ઠાવી.

“ તે હું જાણું છું. ” વિદ્યાસે કહ્યું :

“ તો પછી—હા ! તો પછી એક ધર્મચુર પાસે આવી
નિર્લજ્જ વાતોનો ઉચ્ચાર કરતા પહેલાં ત્હારી જીવ્હા કેમ કપાઈ
જતી નથી ? ”

અર્જુનદેવના અવાજમા કઠોરતા આવવા માંડી.

“ હૃદય જેને ગ્રાહે છે, જેના નામ સ્મરણથી દિવાનું બને છે
તેની સાથે મને તેવી નિર્લજ્જ વાતો કરવામાં સ્થરમ નથી ને પાપ
નથી. બલે તે માણસ એક ધર્મચુર હોય કે ખુદ પરમાત્માની પ્રતિમા
હોય ! ”

વિદ્યાસ ઉંચા સ્વરે બોલી.

“ દિવાની ચોરત ! ” અર્જુનદેવ સક્રોધ બોલ્યો : “ ત્હારી

આ નિર્લજ્જ વાણી મહેને ન સંભળાવ. મારા કબ્જો તેથી અપવિત્ર બને છે. ”

“ અર્જુનદેવ ! ” વિલાસ બોલીઃ “ મહારા હૃદયમાં મદનનો અગ્નિ એવો બડબડી રહ્યો છે કે હું મહારી જાતને અંકુશમાં રાખવા અશક્ત છું. મહારો સ્વીકાર કરો ! મહારો ઉદ્ધાર કરો ! ”

“ બહેન ! ” અર્જુનદેવ બોલ્યોઃ તહેના સ્વરમાં ઉપદેશનો ધ્વનિ હતો. “ વાસનાની મલિનતામાં રંગડોળાવું છોડીદે !—ક્ષુદ્ર વિષય નૃપ્તિ અર્થે પાપના અટલ સમુદ્રમાં ગોચા ખાવાનું છોડી દે ! તું દેવીયા જગન્નાની જનુની થા, ”

“ અર્જુન ! અર્જુન ! ” ઉન્માદના ઉકળાટ ઉછળતા સ્વરે વિલાસ બોલીઃ “ મહારે બોધવચનો નથી સંભળવા. મદન તપામાં હું બળુ છું ! તહમારા વિરહના પ્રચંડ અગ્નિની ભયંકર જ્વાળામાં હું જળું છું ! મહારા દેહની જાણે ભરમ થતી જાય છે ! એક અનંગ પિડિતા પ્રમાદની વિનયીનો સત્કાર કરો ! વિલાસના અધિરા અન્તરને શાન્ત કરો ! ”

“ વિલાસ ! બહેન—”

અર્જુન દેવને બોલતા અટકાવીને વિલાસ વચ્ચેમાં બોલી ઉઠી.

“ બહેન ન કહો. હું તો અર્જુનદેવ ! તહમારી પત્નીનાં પદની ચાહના કરું છું ! ”

અર્જુનદેવ તપશ્ચર્યા અને પવિત્રતાની સાક્ષાત્ મૂર્તિ હતા. શાંતિ તહેમની રંગરંગમાં રણુકતી હતી. વિલાસના અલિ અણ નિર્લજ્જ શબ્દો સંભળીને પ્રથમતો તહેમને ક્રોધ આવ્યો, પરંતુ શાન્તિના સાગરમાં એ ક્રોધના કાદવને ઝળોળી દઈ અર્જુનદેવ ગૈન વશ સ્થિતિમાં ઉભા રહ્યા.

તહેમના ક્ષમાવન્ત નયનોના પ્રકાર વિલાસના વદન ઉપર ઢળેનો હતો.

અર્જુનદેવને મૈત્ર નેહને વિલાસ પણ મૈત્ર રહી. થોડી ક્ષણને માટે શાંતિનાં સલીલ વલા.

રાત્રિની શાન્તિ બરાબર ભમી હતી તિમિર તિમિરન મહા સાગરમા તિમિરના તરંગો ઉછાળા મારવા હતા.

અર્જુનદેવ વિલાસ તરફ એક દયાળુ. દ્રષ્ટિ ફેંકીને ચાલવા લાગ્યા.

પ્રવરતણ વિલાસે અટકાવીને પૂછ્યું

“ અર્જુન ! અર્જુન ! મહારી માગણીનો કંઈ જવાબ ? ”

“ ભણી બહેન ! ” અર્જુનદેવ બોલ્યો : “ ત્હમારી માગણી સ્વીકારવા જોઈએ. અર્જુન પતિત નથી. ”

“ હું બીખારણ ત્હમારી પાસે પ્રેમની બિલા માગું છું ! ” વિલાસ દીનતા ભર્યા સ્વરે બોલી.

“ હું લાચાર છું ! ” અર્જુનદેવ બોલ્યા : “ કારણકે ભગવતની અન્ય સ્ત્રીઓને હું મહારી માતા અને ભગિની માણું છું ”

“ ત્હમારો આ તિરસ્કાર મહારી ભત કેવી કંઈડી દશામા મુકશે ત્હેનો કામ ખ્યાલ આવે છે ? ” વિલાસ બોલી :

“ પાપાચાર પંથનું પ્રયાણ કેવી અસહ્ય નર્કચાતના ભોગવાવે છે ત્હેનો ત્હેને કામ ખ્યાલ આવે છે ? ”

અર્જુનદેવે સ્હામો પ્રશ્ન કર્યો :

“ એક કામપ્રિય કામિની એક પુરુષની સાથે પ્રેમસહકાર કરે તે શું પાપાચાર ? ” વિલાસબોલી :

“ હા ! પાપાચાર ! ભગંકર અત્યાચાર ! ” અર્જુનદેવ બોલ્યા

“ નહિ નહિ ત્હમે ખોટું બોલો છો ! એક જીવન સમર્પણ કરવા તૈયાર બનેલી મુખ્યાની આજ્ઞાના મહેલોને બખીનદોસ્ત કરવામાં મોટું પાપ થાય છે એમ સમજો ! ”

વિલાસ બેઠી.

‘ વિષય વાસનાનો ઉન્માદ ત્હને વિનાશના પંથે ધસડી બશે એમ મ્હને લાગે છે. વિલાસ ! તું મર્યાદા થા. ક્ષુદ્ર વિચારો ક્ષુદ્ર લાલસાઓનો પરિવાગ કર. પરમ કૃપાળુ પરમાત્માનું ભજન કર ! ’

“ મ્હને તો તમારુંજ ભજન કરવાનું ગમે છે. ” વિલાસ બેઠી.

‘ તો તું મ્હારું ભજન કર, એક ગુરૂ તરીકે... ’

“ ગુરૂ તરીકે નહિ, પરંતુ મ્હારા હૃદયનાથ તરીકે, આજ્ઞાના આધાર તરીકે, મનમાન્યા ભરણાર તરીકે. ”

અર્જુનદેવને બેઠેલા અટકાવીને વચ્ચમાજી ઉન્માદિની વિલાસ બેઠી ઉઠી.

અર્જુનદેવને લાગ્યું કે વિલાસના અન્તરપટમાં પિચાચી લાલસાનું ચિત્ર પાકા રંગથી અંકાયલું છે ને ત્હને ઘેરા માટે પૂરતા જ્ઞાનજલની જરૂર છે; પરંતુ આત્મારે ત્હેમને ઉતાવળનું કામ હતું. વિલાસને માતોપદેશ આપવા જોડેલો અવકાશ ત્હેમને નહોતો. બીજી વખતે બોધ દેવાનો વિચાર કરી તેઓ રસ્તે પડ્યા.

આ વખતે વિલાસે ત્હેમને રોક્યા નહિ. અર્જુનદેવ ઉતાવળે પગલું અંધકારનાં પરિધાન પહેનતા ચાલવા લાગ્યા. વિલાસ, જ્યાં સુધી તે નેત્રોનો વિષય થઇ શકે ત્યાં સુધી એકતાનતા પૂરક બેઠી રહી. બ્યારે અર્જુનદેવની પવિત્ર પ્રતિમા તિથિરના એ જાનાં યોગણી ગઈ ત્યારે વિલાસના હૃદયમાં એકાએક ધરતી કમ્પ થયો.

વિજળીના સ્પર્શ એકાએક આત્મકે લાગે છે તેમ અર્જુન-

દેવના તિસ્સકાગથી-પાયના અસ્વીકારથી વિલાસને સખ્ત આંચકો
લાગ્યો.

તેના અંમઅંમના તાર ખળખળી ઉડ્યા; ને હોમાથી બધાનક
અવાજ નિકળ્યો.

અંધકારનું જોર પુષ્કળ હતું. ધવાયલા-જખમાયલા અગરે
વિલાસિકા વિલાસે પાદ પમણિઓ બરી તેની છાતી પુર જોસમાં
ધબકતી હતી. આંખમાં ક્ષણેકે આંસુના પુન્દ ટપકતા હતા. એ
વખતનો તેની દશા અત્યંત દયાનનક દેખાતી હતી.

મકરણ ખીજી,

“ નાગણી ”

“ અયે ! નિચતમ ! દિવાનીને-દાલે કે’ દાગ લાગી છે !

“ ભવંકર મદનની મ્હારા હૃદયમાં આગ જગી છે !

“ ત્હમે ત્યાં તુચ્છકારના તીરે ભોંક્યા કરો શાને ?

“ ચરણ ગરદન ઝૂંકાવું પણ દયા ના દાખતા શાને ? ”

— મંગલ —

એક ભવ્ય શુશોભિત રાજ મહાલયના અરખામા સુવર્ણ જડિત આસન ઉપર બેસી, કુશલ ચિતારાની કારિગીરીનું દિગ્દર્શન કરાવતી એ ચાર છાંયો તરફ ચન્દ્ર દ્રષ્ટિએ નિહાળતી એક નવ યૌવના જડવત બેસી રહી હતી અચાનક ત્યાં પડેલા દર્બજામાં ત્હેની દ્રષ્ટિ ગાંધ પોતાની આકૃતિ જોઇ. તુરતજ અર્જુન દેવની આખી નજરે પડી અને પોતાનું સૌન્દર્ય અર્જુન દેવ જેવા નેન આકર્ષી શકે, એ વિચારથી હૃદયમાં કારી ધા ઉત્પન્ન થયો. પુનઃ દ્રષ્ટિ એક આકર્ષક ચિત્ર ઉપર પડી અધરના અમી સુશ્વનાનો પ્રસંગ કુશળ ચિતારાએ તાદ્રશ ચિતર્યો હતો. સુન્દરીના અભિભૂતી અધર મન્દ મન્દ હસતા હતા—પ્રિયતમના સુખનાતુર ઓળેની તરફ પકડવાનો પ્રસંગ આવી લાગ્યો હતો. એ ધડી તે મનમોહક ચિત્ર તરફ એકવાનતા પૂર્વક જોઇ રહી તે જોતા ત્હેના પ્રવાલ સમાન અધરોઝમાંથી નીચેના ઉદ્ગારો મન્દ સ્વરે સરી પડ્યા.

“ ચિરહની વેદનાથી હું દિવસ રજની રહું બાસી !

“ છતાં અર્જુન સ્વીકારેના મ્હને તે આપની દાસી !

“ હૃદયમાં વિરહની અગ્નિ બચાવે જાણીને પ્રભે !

“ હતા અર્જુન મને કશું સંસ્કારે હાથે નહીં ”

વાચનાર ! વિલાસને ઉદ્ધાર કરે એવી જાણત તેની અગ્નિ
ખબર નથી. પરંતુ તેની માતાને પોતાની પાસે આવેલી જોઈને તે
અટકી પડી. તેના ઉદ્ધારની સરિતા બંધ થઈ.

“ વિલાસ ! કેમ બેઠી છે ?...જમવું નથી ? ”

વિલાસ કાંઈપણ બોલ્યા વિના ઝડપમાંથી નીચે ઉતરી અને
માતાની સાથે બોજનાશયમાં ગઈ.

તેના હૃદયમાં અર્જુન દેવની માળા ફટી હતી, જમવામાં
તેની રૂચી ન હતી છતાંયે ભાવે-કલાવે ચોહું ખાધું.

જમી રહ્યા પછી તે પરશુરામની આવી, તેની સર્વેન્દ્રિયો તે
વાસ નયનોમાં હતો ને નયનો અર્જુન દેવનીજ આંખો જેતા.

તેને ખબર હતી કે અર્જુન દેવ દરેક સંધ્યા સમયે જાહેર
બગીચામાં ફરવા માટે આવે છે. તેણે ફરી એકવખત રૂબરૂ બગી
પોતાની મનઃ સ્થિતિ પ્રદર્શિત કરવાનો અને એળા પાણીને પોતાને
સ્વીકારવાની વિનંતિ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો.

વિદ્યારતનું ચક્ર કાંઈએ ચંબાવ્યું છે ખરું ? સંધ્યા થઈ અને
વિલાસ બગીચા તરફ ઉપડી.

અર્જુનદેવના પડછાડના પડદા તેની આંખો સમિપ ફરફર
હિટતા હતા.

ઉતાવળે પગથો તે બગીચામાં આવી બગીચા સ્મૃદ્ધિમાન હતો
દેકેકાણે જિન મિનનાર ક્યાસંજો પડીને તેમની પ્રવેશ પ્રવેશ જાતનાં
પુલ ઊડે. વાવેલા હતા મુલાખા બુલ, મૌલો, અગ્નિ, કરણ આદિ
નવવિકસિતની સુગંધ અગ્નિને તર કરતી હતી. મન મન સચિર,

લહરિઓ જન હૃદયને ખીંટી લેરેને। અનુભવ ચાખી રહી હતી.

વિલાસ એ જાગ્યા આવી. કુલના મંડપો નીચે અર્જુન દેવ
હોય નહિ એમ માનીને તે વૃક્ષરાજમાં ફરવા લાગી એકાએક તે
ત્યાંથી મધ્ય લેના કર્ણુ પ્રદેશ ઉપર નીચેના સંગીતનો ધ્વનિ
અચ્છાધો

“કાનુડા ! ત્હારી બંસી ફરીને બજાવ !

“રસહીણુ હૃદય સુરત મુગ્ધતામાં રસની રેલ રેલાવ !

“કાનુડા ! ત્હારી બંસી ફરીને બજાવ !

“ગીતના માનારા કોઇ ગીત ગીત સુણાવ !

“હંતયી પ્રેમ હૃદયે ગોપી, છે રસહીણુ સાબળનાવ !

“કાનુડા ! ત્હારી બંસી ફરીને બજાવ !

“જુગવાં એક એક જુગવા, હું, તું, તું, તું, હું મયમાન !

“ભાધકને વનમન કરનારો ભેદી મંત્ર બજાવ !

“કાનુડા ત્હારી બંસી ફરીને બજાવ !

“જલ યાએ છવ યાએ એ વૃષ્ણ બદુષ્ટ જેલ જમાવ !

“ઋષિ ચેતન નાચે એકવાએ નત્ય અનુત્ય ખતાવ !

“કાનુડા ! ત્હારી બંસી ફરીને બજાવ !

“શરૂ જુલ્હી, વૈકુંઠ જુલ્હી ગોપી, ત્યમ સર્વ જુલાવ !

“વૃજ્ઞહાણુ વૈકુંઠ નહિ આવું મયેલ લરી જોલાવ !

“કાનુડા ! ત્હારી બંસી બજાવ !

“વૃજ્ઞ વનમાં જે વાસ ખુટ્યાં તો તેને આગ લગાવ !

“રસહીણુ મુજહૃદયતન્ત્રી નજી છેડી છિદ્ર પડાવ !

“કાનુડા ! ત્હારી બંસી ફરીને બજાવ !

“જા સુધી થાસ રહે તન બાઝી બંસીનાદ સુણાવ !

“ખખખેખણ હુંટયો-હુંટાયો તે જીવનનો લ્હાવ !

“કાલુડા ! ત્હારી બંસી ફરીને બબ્બવ ! ”

—દિવાનો.

હિતગીત કોણ ગાવું હતું ?...વિલાસની આંખો જોઇ શકી તે અર્જુનદેવ ખાતો હતો. ત્હેના હાથમાં મોરલી હતી ને ત્હેને! સ્વર વાતાવરણને ડોલાવી રહ્યો હતો.

ગીત પૂરું થયું ત્યાં સુધી વિલાસ એક રૂક્ષ ઓથે સંતાઇ રહી ગીત બટકેયું ને તે ઋષાટાળનંત્ર અર્જુનદેવની રહામે આવી રહી. આંધું આંધું હસીને તે બોલી:

“ મોરલી વગાડીને કમ જે ખીને ઘેચી કરવાનો વિચાર છે ? ”

વિલાસને જોઇને અર્જુનસિંહ અમકયા: પોતાના સિર ઉપર ધર્મસંકટ આવી પડ્યું ત્હેણે જોયું. તેણે વિલાસના અબ્દોનમ જવા-બમા કામચણ કહ્યું નહિ.

વિલાસ અર્જુનદેવને મૌન જોઇ બોલી:

“ અર્જુનદેવ ! હવે હદ થાય છે !...ત્હારા વિશેષ ભરથો મ્હારા હૃદયની ક્યુંબર થાય છે !...હિરમાં વિદ્વા થાય છે ! ત્હારા વિશેષને બાર મ્હારાથી વેઠી શકાતો નથી. ”

અર્જુનદેવ મ્હન મંજીગતાને ધારણ કરીને બેસ્યા:

“ વિલાસ ? તું મ્હારી પાછળ સામાટે પડી છે ? ”

“ ત્હારા રૂપે મ્હને દીવાની બનાવી છે !...ત્હારા છટાસુકત સરીરે મ્હને ભડુની અસર કરી છે !...”

“ વિલાસ ! વિલાસ ! આણું શું બોલે છે ? હું અર્જુનદેવ !

ગીબોનો કળ્પનું અર્જુનદેવ !... મહારી પાસે એવું બ્રહ્મ બાપણુ
લેવ્યાર નહિ, ”

‘ તમારે મહેને જ્ઞાન્ત કરવીજ જોઈતી ! ’

‘ તમારો સુખના પાપી અપ્પો મહેને ન સંભળાવ !.....
ચાલી જા ! ’

વિશ્વાસના હૃદયમાં પંચજનની ભયંકર આગ સળગી રહી હતી.
તેની ઠાતી જોરથી ધબકારા મારી રહી હતી. તેના અંગ પ્રત્યાંગો
ચપળ થઇ ગયા હતા. અતિશય મૃદુતા સ્વરે તે બોલી:

‘ અર્જુનદેવ ! મહારો શા માટે કરો છો તિરસ્કાર ! ’

‘ અભિચાર છે તમામ પાપનો સરદાર ! ’

વિશ્વાસ બોલી:

‘ છે પાપ પુણ્ય વૃથા સદ્ બસ ! એક સાચા ભોગ છે !

‘ વહાલા ! ખરોજન સર્વને એ દેહનો ઉપયોગ છે ! ’

અર્જુનદેવ બોલ્યા:

‘ વિકારના કાદવથી ખરડાયેલી સુન્દરી !... આ દુનિયામાં અ-
ભિચારના પાપ જેવું એક પણ પાપ પ્રખળ નથી !... એ ભયંકર
પાપજન જે પ્રવૃત્ત થાય છે તેને કરોડો વર્ષો પર્યન્ત નર્કની અસહ્ય
તાના ભોગવવાનો કાળ પ્રાપ્ત થાય છે ! સાબળ !

व्यभिचारा तु स्वर्गलोके प्राप्नोति निश्चयम् ।

अमृतलोके निश्चयमेति पापं रीतिञ्च पीडयति ॥

મનુસ્મૃતિ

અપાર્થ:

‘ જે સ્ત્રી સ્વપતિથી વિદ્યુત બનીને પર પુરુષનો સંગ કરે છે તે

“આ લોકમાં નિંચ છે; અને મરીને શિયાલની યોનિને પામે છે અને પાપ ૩૫ અનેક રોગોની મહાપીડાથી પીડાય છે !”

પરદારેપુરે મુદાશ્વઘ્રુષ્ટં પ્રયુજતે !

તે ન દુષ્ટસ્વભાવે ન જાત્યં ખાસ્તે મર્યતિહિ ॥

મનસાપિ પ્રદુષ્ટે નયોપદ્યતિ પરચ્ચાયમ ।

રોગાર્તાસ્તે મર્યતિહનરા કુષ્કૃત કારિણઃ ॥

અર્વાર્થ

સ્ત્રીના દેહને વિષે જેટલા રૂંવાડાના છિદ્ર નિરમ્યા છે, તે એક એક છિદ્ર પ્રત્યે એકએક દબાવ વર્ષ પર્વન્ત પરમી સંગ કરનારો પુરુષ નરકને ભોગવે છે. “x x x” જે મુખ કામ લુહિએ પર સ્ત્રીને લુએ છે તે દુષ્ટ સ્વભાવે કરીને એ નારી પુરુષ જેને યોનિને વિષે જન્મે છે, તે તે યોનિમાં જન્મતા વેંતળ આધોના થાય છે !

વધી હાસિ સ્મૃતિના યોગ્યા અધ્યાયમા આ પ્રમણે કહ્યું છે.

પરસ્ત્રીવાશ્વઘ્રાંત યદિ સ્પૃશ્યેન્ન કામતઃ ।

બ્રહ્મહત્યા સમપાપં મુનિઃ કાત્યાયનેઃ ક્રમચિત્ ॥

ચાલતિ તસ્ય સુત્રાણિ તાવદ્વર્ષ શતાનિચ ।

અતે સનરકે વાસં પ્રકરોતિ નરાચમઃ ॥

અર્વાર્થ:

“ પરસ્ત્રીના વસ્ત્રનેા છેડા જે પુરુષ કામ ભાવે પકડે છે તે પુરુષને બ્રહ્મહત્યા કર્યાનું પાપ થાય છે: એમ કાત્યાય મુનિનું વચન છે. ”

“ સ્ત્રીના વસ્ત્રમાં જેટલા સૂત્રો હોય તેટલા વર્ષો અતે નકં વાસમાં ભોગવવા પડે છે ! ”

તેમજ ભારતને વિષે પણ ઉલ્લેખ છે કે:

પરદારા નઠાં તવ્યાઃ સર્વ વર્ગેષુ કહિંચિત ।
 નહિ દશ મનાયુષ્યં લોકે કિંચન ચિંચ્યતે ॥
 યાવંતો રોમકુપાઃ સ્યુ સ્ત્રીણાં ગાંધેશુ નિર્મિતાઃ ।
 તાવદર્શ સહસ્રાણિ નરકં વર્યું વસંતે ॥

ભાવાર્થઃ

“ સર્વ વર્ણને વિષે ક્યારેય પણ સ્ત્રીસંગ કરવો નહિ. આ શોકને વિષ પરસ્ત્રી સંગ રૂપ પાપ જેવું પુરૂષની આયુષ્યનો ક્ષય કરે છે. તેવું અન્ય કોઇ પણ પાપ ક્ષય કરતું નથી. પરસ્ત્રી સંગ કરનારા પુરૂષ ચોરાસી લાખ યોનીમાં જ્યાં જ્યાં જન્મે છે: ત્યાં ત્યાં જન્મીને તત્કાળ મરી જાય છે—કેવળ માતાના ઉદરમાં રહી અપાર કષ્ટને ભોગવે છે. ”

“ વિષય વિકાર રૂપી શયતાનના સપાટીમાં સપડાયેલી ઓરત આરીને વ્યભિચારના ભય કર પાપની ભયંકર શિક્ષા શાસ્ત્રમાં દરમાનવામાં આવેલી છે. પાપથી ડરવા માટે મધ્યરે—કુદરતે મૃદને સહજાન આપ્યું છે ને તે જ્ઞાનનો પ્રકાશ અનીતિ—અધર્મના ભયંકર પરિણામનો સાક્ષાત્કાર કરવી શકે છે....ભાગવતના પંચમ સ્કંધના છવીશ મા અધ્યાયમાં પણ કહ્યું છે કે:

યસ્તિયદ્વા અગમ્યાં સ્ત્રિ અવમ્યાં વા પુરુષ -યાચિ
 દમિ ગછતિ તાવમુત્ર કષયા તાદૃયં તસ્તિગ્યયાસુમ્યાં લોહ
 મથ્યા પુરુષ માલિગયતિ જ્ઞોર્યં ચ પુરુષરૂપરસૂમ્યાં ॥

ભાવાર્થઃ

“ જે પુરૂષ અગમ્ય સ્ત્રીનો સંગ કરે છે. અને જે સ્ત્રી અગમ્ય પુરૂષનો સંગ કરે છે. તે ઉભયને યમના દુતો કોરડા મારીને લોહની તપાવેલી પ્રતિમાની સાથે આલીંગન કરાવે છે. ”

“ વિલાસ !... શાસ્ત્રોના શબ્દો સમજી ? સ્ત્રી અને પુરૂષ ઉભયને વ્યભિચારનું પાપ અનંત કષ્ટભરી યંત્રણા ભોગવાવે છે. વિચાર કર ! વિચાર કર ! ”

“ ત્હમ્હારી પાસે શાસ્ત્રનો સાર સ્હમજવા હું આવેલો નથી, કિન્તુ “ સ્નેહનો સાર ” જાણવા માટેજ હું આવી છું. માટે એવા શુષ્ક જ્ઞાનના સાર હું સ્મજીશ નહિ—સ્હમજવા પ્રયત્ન પણ કરીશ નહિ. માટે હવે જીઠાને વિના કારણ તસ્દી આપવા જેવું કરશે નહિ. હું તો ત્હમ્હારી પાસે પ્રેમની—હૃદયની યાચના કરવા આવી છું. એ યાચનાના સ્વીકાર ઉપરજ મ્હાંડે જીવન ટકી શકશે એમ પણ સાથેજ જણાવી દઉં છું ! ”

વિલાસે અર્જુનદેવનાં અમૂલ્ય શાસ્ત્રીય બોધનો તિરસ્કાર કરતા આ પ્રશ્નને શબ્દો સંભળાવ્યા.

અર્જુનદેવ મૌન રહ્યા.

ઉન્માદિની વિલાસ અધિરતા દર્શક સ્વરે બોલી.

“ અર્જુન ! અર્જુન ! કેમ મુંઝા થઇ ગયા ? બોલો બોલો; મ્હારી યાચનાનો સ્વીકાર કે તિરસ્કાર ? ”

ત્હારી અધમ યાચનાનો સ્વીકાર કરવા જેટલો અર્જુનદેવ અષ્ટ—વિકાર વિવશ હોત તો ને અસંખ્ય લોકોનો ગુરૂ થઇ શકત નહિ..... ”

“ એટલે ? મ્હારી યાચનાનો સ્પષ્ટ તિરસ્કાર ? ”

“ અલખત.....

“ અર્જુન ! અર્જુન ! ત્હમે શું સ્હમજીને મ્હાંડે અપમાન કરે છે ? ”

“ ને તું શું સ્હમજીને મ્હારીપાસે પ્રેમની યાચના કરે છે ? ”
અર્જુનદેવે વિલાસના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવાને બદલે સ્હામેા પ્રશ્ન કર્યો

“ અર્જુન ! અર્જુન ! ત્હમણે હૃદય આણું નિર્દય હશે એવે,
મને સ્વપ્નેયે ખમણ નહોતો. ”

અર્જુનદેવ જૈન રજોઃ વિકારની છાયાથી અભગાયલા વિલાસના
વદન તરફ રહેની દ્રષ્ટિ હતી.

“ અર્જુન ! આટલા નિર્દય ન બને સદાને માટે નહિ ને.
કેવળ—”

વિલાસને જોલવી અટકાવીને અર્જુનદેવ બોલ્યા

“ વિલાસ ! ત્હારા બ્રષ્ટ આપણને હવે બધ કર.....ત્હારા
મલીન મુખમાથી નિકળતો એક પણ શબ્દ મ્હારે સાંભળશે નથી ? ”

વિલાસનું વદન વિકાળ બનીમયું. મ્હરનો આવ અત્યંત ભયંકર
અન્યોઃ રોમ રોમ કોધની જવાળા પ્રદિપ્ત થઈ. કપાળમા રોપની
રેખાઓ પડી. આખમાથી અગ્નિના તનખા ખરવા લાગ્યા કોધથી
ત્હેનું સમસ્તાં કુજવા લાગ્યું. બકુટી વકબની ફેલાવેશમા ને
ગાળ ઉઠી.

“ અર્જુન અર્જુન વર્ષો થયાં ત્હારા એહસ્મરણના સ્વપ્ના
સંવનારી વિલાસ આવું બયંકર અપમાન સહન કરીશકશે નહિ...
થાક રાખજે કે વિલાસ એના બદલામા—કરેલા અપમાનનો બદલો
શેવા—ત્હાણે લોહી પીશે.....હા તો ત્હારે મ્હારી માગણી સ્વીકારવી
પડશે, અમરતો પ્રાણનો ભોજ આપવા તૈયાર રહેવું પડશે ! ”

ખિન્નવદ્ધી ન અચ્છીની પેઠે ડુંકાડા મારતી વિલાસ ઉપર પ્રમાણે
બોલી અને પછી આગમથી પસાર થઈ ગઈ.

“ અર્જુનદેવ તિરસ્કારમાં હસ્યા ત્હેમના મ્હોમાથી ઉદમાર
નિકળ્યાઃ “ મરીશ બિચારી જોરત ”

પ્રકરણ ત્રીજું.

“ સ્ત્રી ચ.૨૪. ”

એક આલીશાન સુસોનીત મકાનમાં અત્યંત ઠાકમાંથી દિન-
કુલકલંક, લાહોરના સુએદારનો વજીર ચન્ડુસાહ રહેતો હતો. એ
વખતે પંજાબનું ભાગ્ય વિધાન એ અન્યાયી અને કુર કિન્દુન
દાથમા હતું આર્યવની લેનામાં મધ નહેતી. મનુષ્યવની લેમાં
જાટ નહેતી. પુણ્ય તરફ લેની વૃત્તિ નહેતી. પાપ-અનાચારજ લેના
અદ્યમિન્દુ હતા. સુએદારને આડું અવળું સ્વમળવાને પોતાનું
મનધાર્યું કરવું એજ લેનો ઉદ્દેશ હતો અને એ ઉદ્દેશના અળ ઉપર
તેણે સુએદાર માહેબને એટલે સુધી વશ કરી લીધા હતા કે લેના
નચાવ્યા પ્રમણેજ સુએદાર નાચતો.

સમય મધ્યહનનો હતો. તાપનો કહે માફ કામ ચાર
દિશાઓ ઝેઝો સોસો કરી રહ્યો હતો. પ્રભાકરના પ્રજા તાપમા
સૃષ્ટિ સુંદરનું સુકેમળ સર્ગર બળતું હતું. માયાવી મુગમળ તૃષ્ણુ
હરિશ્વના પ્રાણ્ય હરવા પોતાની માયાબળ વિસ્તારી રહ્યું હતું. ઉકળા-
ટનો સ્તસવાટ પુર જોસમા હતો. પંખીઓ વૃક્ષ શાખાઓમાં
ધુપાઈને પોત પોતાની પાખો ફફડાવીને ઉકલાટનું સ્થાન કરવાનો અર્થ
પ્રયત્ન સેવી રહ્યા હતા.

સમય બેડો આકરો હતો. ચન્ડુસાહ મધ્યાહનનું ભોજન અપને
આરામથી પોતાના દિવાનખાનામાં હુકકો મગડાવતો બેડો હતો.
હુકકોનો મગડાટ અને ધુમાડાના પ્રમથમાટથી દિવાનખાનું ત્રાસ
દાચક દીસતું હતું.

ચન્દ્રશાહની આસપાસ ચાર પાંચ ખુશામતીયા ધાનો બાબુમા બેસીને ખુંછડી પટપટાવતા હતા. કોઈ ત્હેની કાર્યકુશળતાનાં વખાણ કરતા હતા. કોઈ ત્હેની વીરતાની પ્રસંશા કરતા હતા. કોઈ ત્હેના સૌજન્યની તારીફ કરતા હતા.

“ સાહેબ આપની કાર્યકુશળતાથીજ સુખેદાર સાહેબની સભા ટકી રહી છે. વ્યવસ્થાનું કામ જો આપ છોડી દો તો ઘડી બે ઘડીમા ખાના ખરાબી થઇ જાય એમ છે.” એક ખુશામતીયાએ ચન્દ્રશાહની કાર્યકુશળતાના વખાણ કરતા આ પ્રમાણે શબ્દો ઉચ્ચાર્યા:

“ નામદાર આપની વીરતાતો અગાધ છે લાખોની સંખ્યા આપની રક્ષામે ધસતી આવે તો પણ ત્હમે ડગલું પાછા ફરો એમ નથી કિન્તુ એ લાખોનાં માથા કાપી નાખવા જેટલું સૌર્ય આપનામા છે. ને એ સૌર્યના આધારે સુખેદાર સાહેબ તાગડ ધીના કરી રહ્યા છે. ખરેખર આપ તો વીરતાની અદ્ભુત પ્રતિભા છો. આપનું તો પંજાબની પ્રજાએ પૂજન કરવું જોઈએ.” પીળા ખુશામતીયાએ ચન્દ્રશાહની વીરતાની પ્રસંશા કરતા આ પ્રમાણે શબ્દો સંભળાવ્યા.

ચન્દ્રશાહ પોતાની પ્રસંશા સાંભળીને કુલાતો જતો હતો. તેના કેદસા ધીરે ધીરે વિકસતા જતા હતા. ત્હેની આખોતી ઉડાણુમાથી અભિમાન અને ગૌરવની છટા અમકવા લાગી. જાણે પોતે મુષ્ટિને સાર્વ ભાત સત્રાટજ હોય એટલા ગર્વમા તેણે ડોક ઉંચી કરી.

“ ને કાર્યકુશળતા અને વીરતાની સાથે સાહેબમા સૌજન્ય એટલું બધું છે કે ન પૂછો વાત. તેમનાં હૃદયમા હંમેશા લાગણીજ વહે છે. કોઇનું દુઃખ તેઓ જોઇ શકતા નથી. શત્રુઓને ચીરવામા તેઓ જેટલા કઠિન છે તેટલા રૂકેને જોતાજ રડી પડે એટલા દયાળુ

હૃદયના છે. ” ત્રીજાએ ચન્દુશાહનાં સૌજન્યની સ્તુતિ કરતાં પોતાના સાથીઓને ઉદ્દેશીને આ પ્રમાણે કહ્યું.

આ પ્રમાણે ખુશામદ પુરાણ ચન્દુશાહના દિવાન ખાનામા વંચાઈ રહ્યું હતું. એવામા એક સ્ત્રીએ ત્યા પ્રવેશ કર્યો

ચન્દુશાહે આતુર નયને દૈક કુતુહલતા પૂર્વક તેના સામે જોયું આવનારના હૃદયભાવો કળીજતાં તેણે પ્રશ્ન કર્યો

“ કેમ શું કામ છે ”

“ કંઈ નહિ ! ”

“ ત્યારે આવ્યા છો શું કરવા ? કાંઈજ કામ નથી ? ”

“ છે. ” “શું છે કહો ”

“ ખુશામદ જ્ઞાનો આશ્રય વશ થઈ ગયા. આવનાર વ્યક્તિને ઝોળખવા સૌએ પોત પોતાના ડોળા પહોળા કર્યા.

ચન્દુશાહના અંતીમ શબ્દો શ્રવણ કરીને આગતુક વ્યક્તિ બોલી,

“ જે કામ છે તે આપની શક્તિ બહાર છે ”

ચન્દુશાહનો હાથ એકાએક મુછપર ગયો. તેના ભવ્ય ભાલમા અભિમાનના ઝોળા તરવર્યા તેની આખોમા ગર્વની અનેરી છટા ચમકી તે બ્રહ્મા:

‘ મદારી-શક્તિની બહાર ? ’

‘ હા હા ’

“ અરે આ શું બોલો છો ? હું ચન્દુશાહ

‘ હું સત્ય કહું છું કે મદારે જે કામ છે તે આપની શક્તિ બહાર છે ”

“ ચન્દુ શાહની શક્તિનું તેને જ્ઞાન હોય એમ જણાતું નથી. પણ કહો જોઈ, શું કામ છે ? ”

“ કહું ? કરી શકશો ? ”

“ અલગત. ચન્દુશાહ ધારે ને કરી શકે છે ! કેહ પણ કાર્ય ત્હેની શક્તિ બહાનું હોઇજ ન શકે ! ”

“ ત્યારે હ્યો કહું ! ”

“ કહે. ”

“ પેલા જ્ઞમાશ્ય સુર અર્જુનદેવને ત્હેની નાલાયકીને અસ્તે. આપી શકે છે ? ”

“ કેમ ! તેણે શું કયું. ? ”

“ શું કયું છે શું !...સાબળો ! ત્હમે ત્હેના છોકરા તથે ત્હમારી છોકરી પંજાવવાનું કબુલ કયું છે ને ? ”

“ હા.. ને ! ” ચન્દુશાહે અચર્ય કહ્યું.

“ તે શું !...કાલે તેણે મ્હારી સ્ત્રીએ ખુદશા સ્વપ્ન સપ્નદ્રોષઃ કહ્યું કેઃ એવા...મ્હને માફ કરજો હો !...એવા કુનારને ઘેર મ્હારે છોકરો નહિ પછે દિવન સાહેબ ! મ્હારાથી આનું એ અપમાન સહન થઇ શક્ય નહિ. પંજાવનાં નેક અને ન્હેમદીલ સુતસદી માણસની અદ્યોષ મ્હનગથો સાબળી શકાઇ નહિ. ને તેથીજ આપને નિવેદન કરવા માટે હું આડં આવી છું તે આટલું કહેવા માટે કેઃ જમ અને તેમ જલ્દીએ ઝેરી તાપનો અંત લાવો. ! ”

ચન્દુશાહ એક હાથ કેંચો ઘર્ષ ગમેા. કોવના અંગારામાં ત્હેનું સમસ્ત શરીર ખગરા લાગ્યું. કમ્પવા થયેલા માનવીની પેઠે કોપા વેશમાં તે કમ્પવા લાગ્યે. ત્હની વિચ્છળ આખોમાથી કોવનાં અગ્નિ ક્ષેત્ર ખરવા લાગ્યા. હાત વચ્ચે હોઠ પીસાવા હાથ પછાડી તે બોલ્યોઃ

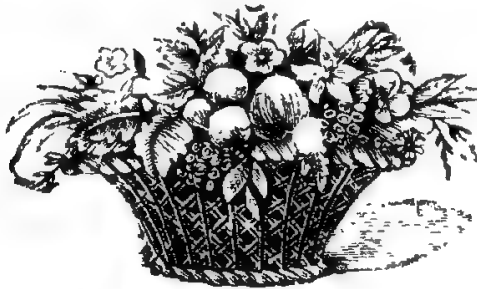
“ શું એ અર્જુનદેવ આવા દુષ્ટ સ્વભાવનો છે ?...શીકર નહિ !

...હું હમણાજ ત્હેને બોલાવું છું ને સધળા વાત પૂછી જોઉં છું ' જોઈ લઈ કે ચન્દુશાસ્ત્ર અપમાન ને કેવી રીતે કરે છે ! હા ' કેઈ હાજર છે ? ”

“ પુરતજ ખુશામતીયા બોલી ઉઠ્યા : ” સાહેબ ! સંવકે હાજર છે બોલો શું હુકમ ? ”

“ તમારામાથા એક જખુ બાંધો એ અર્જુનદેવને ખદાર પાસે સંવર હાજર કરો. ”

એક જખુ તક્ષણેજ અર્જુનદેવને બોલાવવા ચાલી નીકળ્યો. તે માફીના ચન્દુશાસ્ત્રને શાત થૂંચા સમજાવવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ચોથું.

ગુરૂ અને શિષ્ય.

“ રામચંદ્ર ! ” એક ભવ્ય પુરૂષ બોલ્યો.

“ હા ! ” વિનય ભર્યાં સ્વરે ખીન્ને વૃદ્ધ પુરૂષ બોલ્યો.

“ ત્હમને વિશ્વાસ છે ? ” પ્રથમ પુરૂષે પ્રશ્ન કર્યો,

“ શાનો ? ” ખીન્નએ ઉત્તર આપવાને બદલે સામે પ્રશ્ન કર્યો

“ કે ચન્દુશાહ એટલો બધો પતિત છે ? ”

“ પતિત ? પતિત તો શુ ?...પણ ત્હેના જેવો પિશાચ માણસ
મ્હે કોઈ જોયો નથી.

“ એમ ? ” તે ભવ્ય પુરૂષના કપાલમા કરચલીઓ પડી.

“ હા સ્વાર્થની સીદ્ધિ માટે એ બયાનક પાતકો કરવા
તૈયાન છે ”

“ ત્યારે કોકો ત્હેને સ્તંભગવી ન શકે ? ”

“ ત્હેના વિરુદ્ધ જીમ ઉપાડના પહેલા માણસને પોતાના જીવનો
પડેલો વિચાર કરવો પડે છે ! ”

“ એટલો બધો તે ઘાતકી ને ફર છે ? ”

“ હા ” રામચંદ્ર શિષ્યે હુંકુ ઉત્તર આપ્યો.

“ એ કઈ જાતનો છે ? ” ભવ્યા કૃતિમાન ગુરૂએ પ્રશ્ન કર્યો

“ હિન્દુ ? ” રામચંદ્રે જણાવ્યું.

“ હિન્દુ ? ” ગુરૂ આશ્ચર્યતા દર્શક સ્વરે બોલ્યા.

“ હા હિન્દુ ” રામચંદ્રે ભારદ્વજને જણાવ્યું.

“ અહા ! હિન્દુ જાતિમાં એવા ભયંકર પિશાચો પાકે છે કે ? ”

“ ગુર ! ત્હે એટલો ત્રાસકિંવા કેર વર્તાવે છે કે પંજાબના લોક ત્હેનાથી ત્રાહી ત્રાહી પોકારે છે ! ”

“ સુખેદાર સાહેબ આ બધું નથી જાણતા ? ”

“ એ પિશાચે સુખેદાર સાહેબને એવા તો વશ કરી લીધા છે કે તેઓ! એ ધાતખીના નચાબ્યા પ્રમાણેજ નાચે છે ! કિન્તુ સુખેદાર સાહેબ તો એ નર પિશાચનું એક પુતળું બની ગયા છે ! ”

“ લોકો! સુખેદાર સાહેબ પાસે ચન્દુશાહના કેર વિરુદ્ધ ફરિયાદ કેમ કરતા નથી ? ”

“ મ્હેં પ્રથમ ન કહ્યું ? એની વિરુદ્ધ બોલનારે પોતાના જીવ-નનો પહેલો વિચાર કરવો પડે છે ! ”

“ એ શુ માણસનેાચે વધ કરે છે ? ”

“ જે પાતકી છે-ભયંકર પાતકી છે ત્હે માણસનેા વધ કરતા જગ પથુ ડર પામતો નથી. ચન્દુશાહ એક એવો નિર્દય અને રાક્ષસ સ્વભાવનો છે કે માનવ હત્યા કરતાયે તે ડરતો નથી. પાપને તે ગણકારતોજ નથી. પ્રજાબની વાતો કરનારને તે તિરસ્કારી કઢાડે છે. સ્વાર્થ સાધનામા જે વિગ્રહ હોય ત્હેને દુર કરવામાજ તે પોતાની મહત્તા માને છે. રાકડી પ્રજા ઉપર ત્રાસ વર્તાવવામાંજ ત્હે પોતાનું ગૌરવ ગણે છે. સુખેદાર સાહેબની આખમા કુળ નાખીને ભયંકર કૃત્યો કરવા અને એ રીતે પોતાને સાર્વ લોભ સમ્રાટ બનાવવા તે મથી રહ્યો છે. મ્હને લાગે છે કે જતે દિવસે જ્યારે ત્હેનું જોર પુષ્કળ જામશે ત્યારે સુખેદાર સાહેબને ત્હે ઠોકરે મારશે. ગુર ! ગુર !

તહેના પાપની હવે તો પરાકાષ્ટ થાય છે !... શું પરમાત્મા આ બધું નહિ જોતો હોય ? ”

“ પરમાત્મ બધુયે જુએ છે. જ્યાંસુધી ચન્દુચાહના પુષ્પ હશે ત્યાં સુધી તે ફુટત્વ કરતા ફાવશે પરન્તુ જ્યારે તહેના પુષ્પ પરવારી જશે ત્યારે જાણુજો કે તહેના વચ્ચાંજ ખરાબ હાલ લવાલ થશે કારણકે:—

અનીતિ ક્યાંથી ફુટતે સુખ ચાર દિન દેખાય છે !

પ્રભુને મણે ન પિસાચને ગર્વે ઘણો કુલાય છે !

પણુ ફર કૃત્યરૂપી અનલ જ્યા અગમા કેલાય છે !

પરતાય છે પાપી બચકર કષ્ટમા પીલાય છે !

મદાધ ચમને માનવી જે માય પથ માય છે !

સતકર્મને સદ્કર્મથી પાપી પતિલ જે થાય છે !

પાપના પંથે પુષ્પ જે માય ધરતા થાય છે !

એવા જનો સર્વે નરકના દારમા અથડાય છે !

માન ભુક્ષી આધળા અભિમાનમા જે થાય છે !

રાત્રિ નિવસ તહેના હૃદય કુષ્કર્મમા દોરાય છે !

પણુ ઇચ્છ કેરા કોપની જે સમય વૃદ્ધિ થાય છે !

શિક્ષા વણા અગ્નિ મહીં અવતાન સળગી જાય છે !

રામચંદ્ર પરમાત્મા નથી જોતાં એમ કહી શકાય નહિ. તેનાં દૃષ્ટિ સંકળા હિપર છે કોણુ કેવા કૃત્ય કરે છે તે બધું તે નિહાળે છે ને ધ્યાનમા રાખે છે. જ્યારે પાપીના પાપકૃત્યોનો અવધિ થાય છે ત્યારે પરમપ્રમાની આપ્તમાર્થી કોપનો અગ્નિ બુધવનો બુધવતો બહાર પડે છે અને પાપી આત્માઓના પાપી શરીરોને બાળી મૂકે છે... ચંદુ શાહ અત્યારે તો પાપ કૃત્ય કરતા ફાવશે પરન્તુ આખરે પરમા-

માનો કોષ એ સમતાન ઉપર અવસ્થા ઉતરી પડશે ને પરમાત્માના કૌપની હતાશ્રમા તે બળીને ખાખ થઈ જશે. ”

“ એ બધું થાય ત્યારે ખરું; પરંતુ અત્યારે તો લોકોને હેના ત્રાસ અને ડરને તાત્તે થીને મલ ન સંકષ્ટ ભોગવવા પડે છે. ”

“ લોક એ સ્થાને પોતાનો મજબુત પોકાર ઉઠાવે તો એ દશા સત્તરે સમુળ દુર થઈ જાય ! ”

“ ગાકડી પ્રજા એવું સાહસ કયાથી કરી શકે ? ”

“ કેમ ? ”

“ તેઓનાં જીવન અત્યંત નિર્મોલ્ય થઈ ગયા છે ! ”

“ પંજાબના લોક નિર્મોલ્ય છે ? ”

“ ચંદુ શાહના ત્રાસ સ્થાને કોમ પશુ માનવી સુધે કે આંતરું નથી એજ ખતાવી આપે છે કે પંજાબના લોક નિર્મોલ્ય છે ! ”

“ નહિ. રામચંદ્ર ! પંજાબના લોકમા જેટલો જુસ્સો, જેટલું ઝનુન, જેટલી ધર્મીકયતા છે તેટલો જુસ્સો, તેટલું ઝનુન, તેટલી ધર્મીકયતા ખીજ કોઈ પશુ પ્રાવનાં લોકમા છેજ નહિ. આવ અગ્રેસર થનાર કોઈ જોઈએ. ”

“ આપ કહો છો એ સત્ય હશે !...પંજાબના લોકના હૃદયમા ઝનુનના જીવાળ આવતા હશે પરંતુ આમળ પડીને પોકારનો ઝુંડો હિંસનાર કોઈ નિકળતું નથી ? ”

“ ને તેથીજ ચંદુ શાહ મોજ માણી શકે છે ! પશુ મૂને તો જણાય છે કે જતે દિનસે કોઈ બળવાનુ વ્યક્તિ એ પિશાચના પાપે સ્થાને વિરોધનો બળવો જગાડશે ! ”

“ એવી વ્યક્તિ જન્મે ત્યારે ખરી ! ”

“ રામચંદ્ર ! ખોટું નથી ! બ્યારે બ્યારે અમલદારોની જુ-

લક્ષ્મણની વધતી જાય છે ત્યારે પરમાત્માજ એ લુભની સ્થાને થવા એકાદ વ્યક્તિને જન્મ આપે છે. ”

“ હું તે માન્ય ગણું છું !...પણ યુરુ ! ચન્દુશાહને સ્થમ-જાવવાનું ત્હમારાથી ન થાય ?...મ્હને લાગે છે કે આપ મ્હોટા ધર્મશુર છો તો તેથી આપના કથનને તે જરૂર માન્ય રાખશે. ”

“ મ્હને પણ એજ મુશ્કા થઇ આવી છે કે મ્હારે ચન્દુશાહને ધર્મબોધ આપવાનો પ્રયત્ન સેવવો.....ઉપદેશની અસર લેનારો થશે કે નહિ તે અત્યારે કહી શકાય એમ નથી. ”

યુરુ ! આપનો પ્રતિભા ભર્યો આકર્ષક બોધ એ પરત્ર ત બાલજીવને જરૂર સત્કર્મ તરફ વાળશે એમ હું અનુમાન કરું છું ! ”

“ પરમ દયાળુ પરમાત્મા ત્હમારી એ વાણી સંજીવ કરે ! ”

“ ને પરમાત્મા એ પિશ્ચાચને સન્મતી આપે ! ”

“ રામચંદ્ર ! તું કહી શકીશ કે માનવી પતીત કેમ થાય છે ? ”

“ વાહ ! કેવો પ્રશ્ન ! માનવી પતીત કેમ થાય છે ? યુરુ ! માનવીનું હૃદય જ્યારે સ્વાર્થ—પછી તે ગમે તે પ્રકારનો હોય !—સાધવા માટે તલપાપડ બને છે ત્યારે ત્હેનો સ્વભાવ અત્યંત ઝેરીબો અત્યંત દુર થઇ જાય છે તેથી ગમે તેવા પાપ દ્રવ્યો કરતાં ત્હેના હૃદયમાં લેશ પણ કમ્પ કિંવા કર્મો આવિર્ભાવ થતો નથી. પોતાના કુપા પાપોને પરમાત્મા જુએ છે એમ પાપીનું અન્તર મ્હમંદ શકતું નથી. તે તો સ્પષ્ટમા જાણે પોતે એકલોજ છે એમ માનીને દુષ્ટતામાં દોરાય છે. સ્વાર્થ ભાવનાનો હૃદય માનવીના હિરમ્ જ્યારે થાય છે ત્યારે માનવી પતીત થઇ જાય છે એમ મ્હારું તો માનવું છે... પછી આપની માન્યતા.. ”

“ મહારી માન્યતા પણ એજ છે. સ્વાર્થની પ્રગળાટ માનવીને પાપના પંથે પ્રયાણ કરાવે છે. સ્વાર્થ પ્રથક પ્રથક હેતુ છે; તે સ્વાર્થ જેટલે મહાન તેટલેજ માનવીનો પાપપર્વત મહાન થાય છે...થયુ '... આ વાત આટલેથીજ પતાવી દઇએ '... ચન્દ્રશાહને સત્તેમો આપવાની ઈચ્છાને હું કાલથીજ અમલમાં મૂકીશ..... ચાશે! હવે સ્નાન કરી લઇએ; કારણકે આપણે આ વતચીનમાં ત્રણો વધારે વખત ગુમાવ્યો છે. ”

“ હા ચાલો. ”

ગુરુ અને શિષ્યનો વાતોલાપ એટલેથી અટક્યો તે કિમ્બરસાન વિધિ કરવામાં પ્રવૃત્ત થયા.

સાંચનાર ! એ ગુરુ અને શિષ્ય બંન્ને કોઈ નહિ પરન્તુ આપણા શિષ્યોના પવિત્ર ધર્મ ગુરુ અર્જુનદેવ અને તહેમન. પવિત્ર શિષ્ય શ્રી ગમચન્દ્ર હતા !

પ્રકરણ પાંચમું.

“ અન્દુશાહ અને અર્જુનદેવ. ”

- “ જમવ્યો અહાલેક ! અમ્હે જમવ્યો અહાલેક !
 “ ધર્મને દાર ઉભી સાધુને ભેખ !
 જમે જમવ્યો અહાલેખ !
 “ આત્મ તપસ્યર્થી મનવી માલેક !
 “ માલેકના નામની પુકારીને નેક !
 જમે જમવ્યો અહાલેક !
 “ વાણીમા—ઝોણીમા—વર્તનમા એક !
 “ જીવદવા—ધર્મ—પ્રેમ રાખી વિવેક !
 જમે જમવ્યો અહાલેક !
 “ જમે જમવ્યો અહાલેક ! અમ્હે જમવ્યો અહાલેક !
 ‘ ધર્મને દાર ઉભી સાધુને ભેખ !
 જમે જમવ્યો અહાલેક ! ”

વિક્રાત ગ્રીત ધર્માત્મા અર્જુનદેવના વદનમર્થી નીકળતું હતું. તે પુત્ર્ય પુલ્ક પમલા ભરતા અર્જુનદેવ જનમાર્ગ ઉપર ચાલ્યા જતા હતા. લોકોના ટોળેટોળા તહેમના દર્શન કરતા હતા. અર્જુનદેવની ધુન લોકોને ‘ વાહવાહ ’ બેલવાની ફરજ પાડતી હતી સાધારણ માનવી અને અર્જુનદેવમા બાજીરા ફેરફાર નહિવત્ લેવા છતાં એ પુણ્યાત્માનું હૃદય અલૌકિક હતું. અને એવા અલૌકિક હૃદયોજ જમવ્યો સપાટી ઉપર વિચરતાં માનવાત્માઓને પોતાની નરક શોધાયુજકની પેઠે આકર્ષી શકે છે.

અર્જુનદેવ જનમાર્ગને વટારીને એક સાકડા રસ્તાપર ચઢયા. એકે જામને તેઓ અટક્યા. એક આલીશાન મકાનના પ્રવેશ દ્વાર પાસે તેઓ ઘોડીપણ ઉભા રહ્યા. પછી તેમણે ધામે પામે એ મકાનમા પ્રવેશ કર્યો.

અર્જુનદેવે જે મકાનમા પ્રવેશ કર્યો તે મકાન ચન્ડુ શાહનું હતું. મત પ્રકરણમાં જણાવ્યા મુજબ ચન્ડુશાહે અર્જુનદેવને બોલાવ્યા હતા. તે તેથીજ અર્જુનદેવ એ નરપિશ્ચાચના મકાનમા પ્રવેશ્યા હતા.

મકાન અંદરથી અત્યંત મનોરંજક હતું. અર્જુનદેવની દ્રષ્ટિએ તે અત્યંત મહાન જણાયું. અમાધાન્ય માનવીની દ્રષ્ટિ દૈવ્ય રોય છે ને ?

ચન્ડુશાહ પોતાના દિવાનખાનામા એક આરામ પુરશી પર બેઠા હતા અને હુકાની નળીમાથી દુધપાન કરી રહ્યો હતો. ત્હેની વસ્ત્રમુદ્રા પર તરવરતો ભાવ કહેતો હતો કે તે કોઈની ગ્રહ જોતો ને! હતો. અત્યારે ત્હેની પાસે કોઈપણ હતું નહિ કિન્તુ તે એક-એ જ હુકકો મગડાવી રહ્યો હતો.

અર્જુનદેવ એ દિવાનખાનામા દાખલ થયા. ચન્ડુશાહની કાંધ ભરી દ્રષ્ટિ એ પૂણ્યાત્મા પર પડી. અર્જુનદેવે સંયોગેનું ઉંડાણ પુરતજ માખી બીધું; પરન્તુ સાધારણ માનવીની પેઠે તેઓ ભીતી પામ્યા નહિ. આ વખતની ચન્ડુશાહની સુખાકૃતિ એવી ભયંકર અનેલી હતી કે જે કોઈ પંખથી માણસ ત્હેની પાસે ત્હેના બોલાવરાવવાથી ગમેા હોય તો ત્હેને જોતાજ પોતાનું મૃત્યુ અથ અયું માની લે. કારણ કે ચન્ડુશાહની આકૃતિ બ્યારે કોય વિવશ થાય ત્યારે ત્યારે કોઈ માનવી જરૂર મૃત્યુને માર્ગે ચઢે એમ લોકે બે લતા હતા.

પણ અર્જુનદેવ મહાન હતા. ચન્દ્રશાહના કુપિત હૃદયને જોઈને તેઓ રજમાત્ર પણ ડર પામ્યા નહિ.

આશિર્વાચન કચ્ચરીને તેઓ શાહની રજાએ ઉભા રહ્યા. અર્જુન-
દેવની ભવ્ય સુખાદૃષ્ટિને જોતા ધડીબરને! ચન્દ્રશાહ ચંચળી ગયો.
પાછળથી તે બોલ્યો:—

“ અર્જુનદેવ ! ”

“ શું ! ”

“ ત્હમને અહિં શા કારણથી બોલાવવામા આવ્યા છે તે
ત્હમે જાણો છો ? ”

“ તે ત્હમાગે જણાવ્યા સિવાય હું કેમ જાણી શકું. ? ”

“ સાબજો !...મહારી પુત્રીને ત્હમારો પુત્ર નહિ પડ્યો એમ
ત્હમે કોઈના મ્હોડે કહ્યું હતું ? ”

“ મને યાદ નથી ! ”

“ હી.. ક '...હુ પુછું છું કે ત્હારો પુત્ર મહારી પુત્રીને નહિ
પડ્યો ? ”

“ ના. ”

“ શું કહ્યું ? ” ચન્દ્રશાહે ભલા ચલકાવ્યા.

“ ન સાબજી ? ” અર્જુનદેવ તિરસ્કારમા બોલ્યો.

“ ફરી કહો કે ત્હમારો પુત્ર મહારી પુત્રીને નહિ પડ્યો ? ”

“ ના. ”

“ ના ? ”

“ અલખત ના. ”

“ ત્હમને ખબર છે કે એક સમાધીશ શાહનું ભય કરે અપમાન
કરવામા ઘણા માંડા પરિણામ સમાયલા છે. ! ”

“ અપમાન શાનું ?.. ને માઠા પરિણામ શાના ? ”

“ ત્હમારો પુત્ર મ્હારી પુત્રીને નહિ પરણે એ મ્હાણું અપમાન નહિ તો બીજું શું ! ”

“ ત્હમારી દૃષ્ટિએ કદાચ તે અપમાન હશે ”

“ ને ત્હમારી દૃષ્ટિએ નહિ ? ”

“ ના. હું તો ત્હેના અપમાન જેવું કશુંયે જોતો નથી. ”

“ ત્હમે વિચારપૂર્વક બોલી રહ્યા છો ? ”

“ હું એક પણ શબ્દ વિચાર કર્યા વિના બોલતો નથી. ”

“ ત્હમારો પુત્ર મ્હારી પુત્રીને નહિ પરણે એમ ત્હમે કે-

પરતુ ત્હેના કાઈ કારણો જીવ કરશે ? ”

“ શા માટે ? ”

“ મ્હારે જાણવાની જરૂર છે ! ”

“ જાણો...ત્હમે એક પિશાચ પુરૂષ છો !...”

“ હેં !...હેં !...હેં ! ”

“ હા. ત્હમે એક ભયંકર પિશાચ પુરૂષ છો...પિશાચને સં-
બંધ અમ્હે રાખી શકીએ નહિ. ”

“ મ્હને પિશાચ કહેનાર માણસ !...ત્હને જીવવાની મંજૂર નથી શું ! ”

“ એટલે ? ”

“ ત્હારું શિર અને થડ જીવ કચવાયા આવશે ! ”

“ કારણ ? ”

“ તું મ્હને પિશાચ કહેનાર કાણ ? ”

“ અજ્ઞાન દેવ. ”

“ મ્હને લાગે છે કે ત્હારું મગજ ઠેકાણે નથી ! ”

“ તદ્ભારે મગજ કઠાય ખસી મધુ દરે !...મ્હારે મગજ તે
ફેલાયેલ છે ! ”

“ અર્જુન !...ત્હારી ઘણીજ ખરાબ દસા થશે ! ”

“ ત્હેની મ્હને શી કર નથી. ”

“ જો તું મ્હારે અપમાનજ કરશે તો ત્હારાપર દુઃખના આન
દનો પડશે ! ”

“ દુઃખોની મ્હને પરવા નથી ! ”

“ તું રીખાઈ રીખાઈને મરીશ. ”

“ આત્માને કાઢ રીખાવી શકતું નથી ! ”

“ ત્મારે ત્હેં માટે અપમાન કરવાનો વિચાર કર્યો છે ને ? ”

“ સ્પષ્ટે તારની જરૂર હોય તો મ્હારે કહેવું જોઈએ કે હા. ”

“ પરિણામને વિચાર કર્યો ? ”

“ એક વખત કહ્યું નહિ કે દુઃખની મ્હનેપરવા નથી. એવા
પરવા વિનાનો માણસજ ત્હમને પિશ્ચાત્તુ સંબોધન આપવા જોઈલી
દિશન દર્શાવી શકે; સમજ્યા ? ”

“ દુઃખની પરવાનથી પણ પ્રાણની તો પરવા છે ને ? ”

“ બીલકુલ નહિ ! ”

“ તો શું તું મ્હારો વિરક્તકર કરે છે ? ”

“ પિશ્ચાત્તુ વિરક્તકર હોય ! ”

“ શું હું પિશ્ચાત્તુ ! ”

“ હા પિશ્ચાત્તુ ! બેશક પિશ્ચાત્તુ ! પાપાત્મા પિશ્ચાત્તુ ? ”

અન્કુશાઠ એકદમ ઊભો થઈ ગયો. ગુસ્સાથી કાતવચ્ચે હોઠ
ખંસીને તો અર્જુનદેવ તરફ ફર્યો.

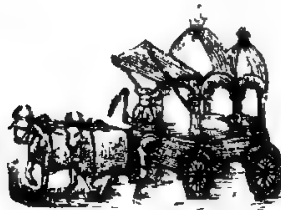
અર્જુનદેવ કાષ્ઠપણુ બોલ્યા વીના સ્થીર બિભા રહ્યા લાભની
સાક્ષાત પ્રતીતિ જોવા તે સોમતા હતા.

અન્ડુસાહે ક્રોધાવેશમાં હાથ ઉઠામ્યો પણ હેનાથી એ ભૂલ
મૂર્તી ઉપર પા કરી ચક્રો નહિ. કાષ્ઠુજાણે કેમ ને ગુસ્સાથી ના-
કચકચાવતો દિવાનખાના બહાર ચાલ્યો ગયો.

થોડીવાર બેસ રહ્યા પછી અર્જુનદેવે એકાએક આ પ્રમાણે
વિદ્યાર કાઢ્યા.

“ અર્જુન ! આ ત્હારી કસોટીના સમય છે !

આપ્પા શીખ સમાજને ત્હારે આત્મ સમર્પણનો પાઠ શિખવતો
છે. સજ્જ થા અન્યાયીઓના અન્યાયનો જડઆ તોડ જવાખ આવડ-
માટે આત્મ બલીદાનજ એક સર્વ શ્રેષ્ઠ ઉપાય છે...ત્યામ એજ
જમતનું જૈરવ છે.....પ્રાણદાનમાંજ પુણ્યની પ્રતિષ્ઠા છે ! ”

પ્રકરણ છઠું.

“ લાંબેરણી ”

- “ મળમુત્ર હાડ રૂઢિરની અળળા બચકર ઝેર છે !
“ દીલકાલ કરનારી ખચીત શિર છેદતી સ્થમશેર છે !
“ નારીતણાં ઉરમા યદિ આવેશ આવી જાય છે !
“ તો વિશ્વમા ઉત્પાત કારી એક ક્ષણમા થાય છે !
“ વિષવેલ છે વામા નહિ તે ઝેરને વામી શકે !
“ આકાશને અળળા તણો નાપાર કે પામી શકે !

ઉપરના શબ્દો માટે કોઇએ શંકા લાવવાની જરૂર નથી એટલું કહીને આ પ્રકરણ આરંભાયે.

જહાગીર બાદશાહ એક બહુ સુલ્ય રત્નજીડીત આસન પર બેઠો હતો. ત્હેની પાસે એક કેધીત મુદ્રાથી બચકર દેખાતી ભામિની ઉભી હતી.

“ ત્હારે શું કહેવાનું છે ? ” બાદશાહે પ્રશ્ન કર્યો.

“ હું એક અગત્યના સમાચાર આપવા માટે અહિં આવી છું ! ”

“ એ સમાચાર શા છે ? ”

“ અર્જુન—પેલો શિખોનો ગુરુ થઈ બેઠોલો અર્જુન—પોતાના બેલાઓને ઘેરે સ્વારી શિખડાવે છે ! ”

“ મ્હને ખબર છે કે એ ઘોડાનો બ્યાપાર કરે છે ! ”

“ નામદાર ! ઘોડાના બ્યાપારને અદ્યે તે ઘોડાનો શોખ પેદા કરે છે ! ”

“ શા સારું ? ”

“ એ જણાવવા માટેજ હું અહિં આવી છું ! ”

“ જણાવ. ”

“ દરેક મુસલમાનની દાદી ઉપેડવા માટેની તૈયારી કરવા માટે તે એમ કરે છે ! માફ કરે શહેનશાહ !.....એ કાફરી આપ નામદારની.....”

જહાગીર એકઠમ આસન પરથી નીચે ઉતરી પડ્યો. ત્હેની આખોમાંથી ક્રોધના અંગારા ખરવા લાગ્યા. તે સ્ત્રીનો હાથ પકડીને તે બોલ્યો:

“ શું તું ખરું કહે છે ? ”

“ બોટું કહેવામા મને શો ફાયદો ? ”

“ એ અર્જુન શું આવા અધમ સ્વભાવનો છે ? ”

“ મુસલમાનોની શહેનશાહી એ કાફીરથી નથી સહેવાતી. હું આપને ચાહું છું મ્હારા માલીકના પગની ધુળ શીરપર ચઢાવવા હું મરું છું ને તેથીજ આ મુમલોદ ઉઘાડે પાડવાની મ્હેં જરૂર જોઈ છે. વધારે ખાત્રી જોઈતી હોય તો એ દિવાન ચન્ડુશાહનો લખેલો આ પત્ર. ”

એમ કહીને તે સ્ત્રીએ કાચળીમાં સતારડેલો એક પત્ર બહાર કાઢ્યો અને જહાગીર આંદાશાહને આપ્યો.

જહાગીરે તે પત્ર વાચવા માડ્યો. તે પત્રમા નીચે પ્રમાણેનાં લખાણોનો સમાવેશ હતો.

“ નામવર શહેનશાહ !

“ શિખોનો ધર્મગુરુ અર્જુનદેવ પોતાના શિષ્યોને લશ્કરી તાલીમ આપી રહ્યો છે. આપ નામદારની શહેનશાહી તે ખુચથી લેવા માગે છે ને તેથી તે પોતાના હાથ મજબુત કરવાને પ્રયત્ન

સેવી રહ્યો છે.....અર્જુનદેવની પાસે પુષ્કળ શિષ્યોની સંતા છે.
જો તેને અત્યારે પકડવામાં નહિ આવે તો આગળ જતા તે વાત
ખરાબ પશ્ચિમ લાવશે.

“ આ વાત મારા જાણવામાં હમણાજ આવીને આપને
ચેતાવવાની ખાતર આ પત્ર લખવાની જરૂર મહે વિચારી છે. હવે
આપને થોડાં લાગે તેમ વર્તવા આપ સુખત્યાર છો એજવી ચન્દુશાહને.”

પત્ર વાચતાજ જહાંગીરનાં ડાહ્યા દિશા ચર્ચા ગયા. રામરાવે
જવાબા પ્રકટી કાઢના મહાસાગરમાં તહેનું શરીર ડૂબી ગયું. તહે-
કપાળમાં કાપની કરચલીયો પડી. બકુરી ઊંચી ચઢી ને તે બોલે

“ હા, કાણુ છે હાજર ! ”

બહાદુરી એક પહેરેગીર અંદર દોડી આવ્યોને પાંચશાહને
નમીને બોલ્યો :

“ નામદાર ! સેવક હાજર છે ! કુકમ ? ”

“ દીવાન ચન્દુશાહને બોલાવી લાવ. ”

આતા સાબળીને પહેરેગીર સલામ બરીને દીવાનને તેડવા માટે
ચાલ્યો ગયો.

“ ખુમસુરત ખાનું ! ” જહાંગીર બોલ્યો : “ તને આ બેઠની
ખબર શી રીતે પડી ? ”

“ અર્જુનદેવ પોતાના એક ખાસ ચેલાને કહેતો હતો...”

“ શું કહેતો હતો ? ”

“ કે આપણે મુસલમાનનું મુગ કિબેડી નાખવું છે ! ”

“ તહે ખરાબર સાબળ્યું છે ? ”

“ હાજી. ”

“ એ ચેલાને તું ચોળખે છે ?.....તેનું નામ તું બજા છે ? ”

“ અર્જુન દેવનેજ ફક્ત હું ઓળખી શકી હતી. તેના ચેલાને હું ઓળખી શકી નથી તેમ તેનું નામ પણ એ અન્નેની વાતચીતમાં આવ્યું નહોતું કે હું નામ જાણી શકું ! ”

“ પાક ઓરત ! ત્હે મ્હને ઠીક ચેતાવ્યો. તેના મુખભેદની વાતો હતો કદીયે જાણી શકત નહિને એ કાદર... ..”

“ જરૂર આપને હેરાન કરત ! ”

“ પણ હવે એ કાદરના શા હાલહવાલ થાય છે એ જોઈ લેજો ! ”

“ બાદ-... સાહેબ ! મજદૂરોહના મુન્હાની શિક્ષા શ હોઈ શકે છે ? ”

“ જાંઘીબર અસહ્ય કાગગારવાસ. ”

જાંઘીબર બાદશાહ અને તે આ વચ્ચે આ પ્રમાણે વાતોચપ થાલી રહ્યો હતો ત્યાં ચન્ડુશાહ આવી પહોંચ્યો. બાદશાહને મલમલ કરીને તે બોલ્યો.

“ નામદાર ! સેવકને બોલાવવાનું જે પ્રયોજન હોય તે કહો. ”

“ આ ચિઠ્ઠી તમારી છે ને ? ”

જાંઘીબર પેલો પત્ર ચન્ડુશાહને અપાવતા પ્રશ્ન કર્યો.

“ હા નામદાર ! ”

“ ત્યારે અર્જુનદેવનું હવે શું કરવું ? ”

“ આપ સાહેબને જે યોગ્ય લાગે તે ! ”

“ પણ તમારી સલાહ જોઈએ ? ”

“ મ્હારી સલાહ એ છે કે તેને કેદ કરવો ! ”

“ શિખલોકે ઉશ્કેરાશે તો ? ”

“ સખાને એકદમ કતલ કરી નાખવા પડશે ”

વા...ર...ચ-હુશાહ ! એ કાફરને તમેજ કેદ કરો ! ”

“ જેવી આગા. હમણાજ એ નીચને કેદ કરી આપની પાસે
હાજર કંઈ છું. ”

“ સાફ ! ”

“ પણ સભાજો હો !...અર્જુન દેવને કેદ કરવો એ બાલકના
ખેલ નથી ! ” તે સ્ત્રી દીવાનના મહો તરફ જોઈને બોલી.

“ એરે એ અર્જુનને કેદ કરવો તહેમા શો ગદ છતવાનો હતો ? ”

“ મૂંઝોછો દિવાન સાહેબ !...તહેની પાછળ મહોરી સંખ્યામા
શિષ્યો છે ”

“ તેથી શુ થયું ? અમારી પાસે પુરૂષ સેના છે. થોડા સીપાહીઓ
સાથે સંઘર્ષન કરી લેને કેદ કરવા જઈશ. ”

“ સીપાહીઓ લાઇબ્રેરો તોયે સાવધ રહેજો કારણ કે

“ નથી વાતો કપોતોની પકડવો આજ બીપણ છે !

“ બંદી...અર્જુનને કરવો ખરેખર કાજ બીપણ છે !

“ ચણા છે લોહનાએ ચાવવાના બાલ ખેલ છે !

“ પુરૂષ અર્જુનીપાછળ હજારો સિંધુનું દલ છે ! ”

પ્રકરણ સાતમું.

“ લોચરામાં કેદ ! ”

“ તું કેદ છે ! ”

“ શા માટે ? ”

“ તહે આદશાહ તરફ એવકાશ કરી છે ! ”

“ ચાલો ત્યારે હું આવવા તૈયાર છું ! ”

“ તહને હાથ કડી પહેરાવવી પડશે ! ”

“ યુ કહ્યું ? જગતના આદશાહને એક નહાનકેડો આદશાહ હાથ કડી પહેરાવશે ? ખીલકુલ નહિ. જ્યાં સુધી એક પણ શિખ બચ્ચે! ઇવતો હશે, જ્યાં સુધી એક પણ તલ્વાર સાખુત હશે ત્યાં સુધી કેતની તાકાત છે કે અર્જુન દેવને હાથકડી પહેરાવી શકે ! ”

એમ કહીને જુખ્યા સિંહની પેઠે શિખોતું ટોળું ચન્ડુશાહના માણસે. કંપર તૂટી પડવાની તૈયારીમાં હતું. ચુરની આજ્ઞાનીજ માત્ર રાહ જોઈ રહ્યા હતા.

“ અપરદાર ! ” અર્જુન દેવ શિખો પ્રતિ ઉચ્ચે સારે કહેવા લાગ્યા.

“ મપરદાર ! પાપ અને પુણ્ય, સિતમ અને સત્ય વચ્ચે આજે કુધ્ધ છે. તેમા તમારે કોઈએ વચ્ચે પડવાની જરૂર નથી. ”

એટલું કહીને પછી તેઓ ચન્ડુશાહને ઉદ્દેશીને બોલ્યા :

“ ચન્ડુશાહ ! ચાલો, હું તમારી સાથે આવું છું; પણ યાદ રાખજો કે જે હિન્દુ સસાજના ઉધ્ધારને માટે કાર્ય કરી રહ્યો હતો તે તે અર્ખલિત રીતે થયાજ કરશે. અને તેમાંથી એક દિવસ એવું

પરિણામ આવશે કે તહમે અને તહમારા સ્વામિ ખેદાનમેદાન થઈ જશે. હું એક ઇસારો કરું તો તું અને આ તહારા હથિયાર બંધ માણસો સંઘળા હતા ન હતા થઈ જાય પરંતુ મહારાથી તેમ થઈ શકે નહિ. હિંસામાં હું પાપ જોઈ છું. પાપનું કામ અર્જુન દેવ કદી પશ્યુ હું નહિ. શતિ એજ સંજ્ઞાનનું પુણ્ય લક્ષણ છે ને ને હું અત્યારે સેવા રહ્યો છું. તું મ્હને જોલમા પુરાણ, પરંતુ તહારે ખાતર જાણવું કે મહારો આત્મા તહારી જોલની દિવાલોમાં પુરાવાનો નથીજ. મહારે આત્મત્વ સિખો કોળ્યાન કરશે. મહારે સ્ત્રી બચુર શરીર મ્હે તહારા કાગામરની એક અંધારી કોટડીમાં પુરાય ! મ્હને ત્હની જગરે ચિન્તા નથી.

“ ચન્ડુશ્વાદ : ત્હે કટલાય વખતથી અધર્મ અને અનાચાર મૂલક કૃત્યો કરવા માડ્યા છે; હથિયર તરફથી ત્હનો ભયંકર અફસો મળવાને હજી વાર છે હમ્મોન તહારા પાખો પોટશે વધુને વધુ ભીંજાને. જાય એ જોવા તું અધારો અધારો ફરે છે. શીકર નહિ દાનવ સ્વભાવજ એવો પાતછી હોય છે ! તું દાનવ છે. ભયંકર કુર માણસ છે દયા, ધર્મ, પ્રેમ એમાંનું કશું તહારામાં નથી. તહારી વિરૂધ્ધ બાવજ કરનારને તું દેહાત દેડની શિક્ષા આપે છે એ તહારી કેટલી અધમતા સૂચવે છે ?... મ્હે વિચાર્યું હતું હું ત્હને સત્યોધ આપીને કેંક સુધારવાનો પ્રયાસ સેવીશ, પરંતુ મહારો એ વિચાર અમલમાં મૂકવા હું સમર્થ થાઉં ત્યાર પહેલાં તો તું મ્હને બંદીવાન બનાવવા આવી પહોંચ્યો છે ! તહારા હાથમાં હાથકડી છે...શા માટે તું તેને લાગ્યો ? હાથકડીની મ્હને જરૂર નથી...ને આટલા સિપાહીઓના સાથ શું કરવા ?...અરે ! મહારે ત્યા આવવાનીજ તસ્દી ત્હે શા સાર લીધી ? મ્હને પત્ર લખવો હતો એટલે હું આપોઆપ તહારી

પામે આવતા અને કાર્મપણ પ્રજન વિના ત્હેં મરને કેદી બનાવી
કઠવો હેતા !...પણ ખેર ! શું તે થયું ! હું ત્હારી સાથે આવવા
નયાર છું !

“ ચન્ડુશાહ ! હું તારી પાછળ શા સાર આવું છું ? કાઠ
રહમજ પર છે ?...હું એટલા માટે નિઃસંકોચ ત્હારી સાથે કેદી
બનાવે આવું છું કે જગત્ સમજી લે કે આત્મ અભિજ્ઞાન વિના અન્ય
એક પણ પુણ્ય વિશેષ હતી. મ્હારો શિખ સમુદાય શાન્ત પણે
રહમજ લે કે સત્ય અર્થે પ્રાણ આપવો—લોકહિત અર્થે કારાગારના
કર્મિન કષ્ટોને આનંદભર સ્વીકારવા એમાજ આનવીની મહત્તા છે. ”

શિખ સમુદાય પોતાના ધર્મચુરને ચન્ડુશાહની સાથે જતાં અટ-
કાવી શક્યા નહિ. અર્જુનદેવ હર્ષથી ઉછળતે દૈયે ચન્ડુશાહની સાથે
ચાલતા થયા.

ચન્ડુશાહે કારાગારના એક ભયંકર ભોંયરામા અર્જુનદેવને પુરી
દોષ અને કહ્યું કે :

“ આ ભોયરામા મર્મઆજ ત્હારો પ્રાણ વિસર્જન થઈ જશે ! ”

“ તેથી શું થયું ? ”

“ યાદ કર અર્જુન ! ત્હેં મ્હારે ભયંકર અપમાન કર્યું હતું !
આજે ત્હેનો બદલો મ્હારા તરફથી કેટલો ભયંકર મળે છે ? ”

“ પિશાચ તરફથી બીજા કેવા વર્તનથી આજા રાખી શકાય ? ”

“ હજીયે તું મરને પિશાચ કહે છે ? ”

“ હું એકલોજ નહિ પરન્તુ આખું જગત્ ત્હને પિશાચ કહે
છે. અવિધ્વનો ઇતિહાસ કહેશે ને જ્યાં સુધી ઇતિહાસનું એકપણ
પૃષ્ઠનું અસ્તિત્વ રહેશે ત્યાં સુધી ત્હારા પીશાચગીત ગવાયા કરશે ! ”

“કેદીની દશામાથે આટલું ગુમાન !”

“સત્તાના કેદમા આટલું અભિમાન !”

“તું કેદની રહામે જીભ ચલાવી રહ્યો છે નેની ખબર છે ?”

“હા. મહેને ખબર છે ને બરાબર ખબર છે કે એક ઘોર અત્યાચારી, અધમ અનાચારી, પ્રબળ પાપાચારી પિશાચ ચન્ડાલ નામક માણસની રહાથે હું બોલી રહ્યો છું !”

“તારા રાહરાઈ જેટલા ટુકડા કરીને ગીધ સમકાને ખવડાવી દેવામા આવશે !”

“એવા ડરથી હું ધ્રુજી જવાનો નથી !”

“અર્જુન ! હું એક વાત કહું ?”

“યુ !”

“તે તારા હિતની વાત છે !”

“અર્જુનદેવ હિત અહિત કશું જોતામ નથી !”

“તારા ઉદ્ધારની વાત છે !”

“અર્જુન પતિત નથી તે તેથી નહેન ઉદ્ધારની અપેક્ષા નથી”

“આટલી અધી બે દરકારી ?”

“સંઘળા મદાન આત્મા બેદરકારજ હોય છે.”

“તે તેથીજ તેઓ આમ કારાગારમા કેદ થાય હં કેમ ?”

“યુ બોલ્યો ?”

“એ તો મહેજ...પણ મદારી એક વાતનો સ મળી લે !”

“કહે.”

“હું એમ કહેવા માગું છું કે તારે કારાગાર મદાર નીકળવું છે ?”

“પુરાયા હજી થોડોયે વખત પણ થયે નથી ત્યા અદાર નિકળવાની વાત કેવી ?”

“ માત્ર એકજ વાતનો સ્વીકાર કર તો આ પળેજ ત્હને મુક્ત કરી નાખું ! ”

“ મુક્ત અને અંધન--અભુનને મન એ જો સરખાજ છે ! ”

“ હજી આ બોયરાની હવા ત્હને સ્પર્શી નથી એટલે આમ બોલાય છે. સમજ્યો ? પણ જ્યારે બોયરાની ડ્રવણેણ હવા ત્હને ઝોટશે ત્યારે ‘મુક્તિ’ મુક્તિ ની જૂઓ પાડવી પડશે માટે કોકટ ની ફિશિયારી જવા દે ને હું કહું તે પર ધ્યાન આપ.....તે મ્હારે કહેવાનું માત્ર એજ છે કે તું મ્હારી માશી મગ.....કે હું ત્હને આ પળેજ છુટો કરું ”

“ માશી ? ”

“ હા, માત્ર માશી ! ”

“ કોની ? ”

“ ચન્ડુશાહની ”

“ શું એક અધમ પુરૂપની આ અભુનદેવ માશી માગશે ? કદા નહિ ! જો ફરીથી એ વાત મ્હો પર લાવીશ તો..... ”

“ પણ અતિ ક્રોધ છે તે કે ત્હમને માશી માગતા શરમ આવે ? ”

“ શરમની વાત કયા છે ? ”

“ ત્યારે ? ”

“ પ્રતિજ્ઞાની વાત છે. ચન્ડુશાહ ! એક મર્યાદા આત્મા હ્રદ - ત્માની પાસે કદી માશી માગી શકે ખરે ? ”

“ અત્યારે તો તું હ્રદ છે ને હું મહાન હું ! ”

“ કોની દ્રષ્ટિએ ?... માત્ર ત્હારીજ દ્રષ્ટિ જોઈ શકે કે તું મહાનને હું હ્રદઃ પાકી એવો એકપણ પુરૂષ ત્હને નહિ મળે કે તે મ્હને હ્રદઃ અને ત્હને મહાન કહી શકે '... સિવાત્ ત્હનઃ ખુશામ-દીયા યાનો ! ”

ત્યારે શું આ ભોયરામાજ ત્યારે પુરાન રહેલું છે ? ”

“ કોણ પુરાણું છે ? ”

“ મહાર્ અપમાન કરનાર એક કહેવાનો ધર્મગુરુ અર્જુનદેવ ! ”

“ એમ કહેનાર તું જખમારે છે ! અર્જુનદેવ કદી પણ કેદમા નહિ. ”

“ મને લાગે છે કે તું દીવાનો બની ગયો છે ! ”

“ ને પણ ત્યારીજ દ્રષ્ટિએ. ”

“ ત્યારે શું તું કેદમા નથી ? અર્જુનદેવનું કક્ષેવર..... ”

“ હા. અર્જુનદેવનું કક્ષેવર કેદમા છે એ ખરૂં... પણ તહેને અનુતાત્મનો મુક્ત છે. તહેને બંદીવાન બનાવવા તાકાત તારા જેવા એક નરપશુ દીવાનમાં તો શું !... સાર્વ ભૌમ ચક્રવર્તિ સમ્રાટમા પણ નથી ! ”

“ અર્જુન ! એવી આપ અડાઈની વાતો જવાઈને શામાટે આવ્યા ભોયરામા ગોવાય છે ? શામાટે બપુંકર દુઃખદાતાવળમ રીચાય છે ? ”

જખમને આત્મખલિદાનનો પાઠ ગણાવવા. ”

“ તું મ્યારી વાત નથીજ માનવાનો ? ”

“ કંઈ વાત ? ”

“ માથી.....ની ”

“ ચૂપ ! એક વખત કહ્યું નહિ કે એ વાત પુનઃ જીજ્ઞાસપર તવીશ નહિ ! ”

“ મ્યારી સપા કેટલી છે તે તું જાણે છે ? હું તારા હુકમે હુકમ કરી નાખીશ. ”

“ નો દત્તિકાસના પાનામા મહાર્ નામ મુવણ્ણિરે અંકિત થશે તે દુઃખ અમર બનીશ. ”

“ હી...ક. ત્યારે અમર મનવું છે ? ”

“ અલખત. ”

“ વાહરે ! અમરપણના અભિલાષી !... અમર તો ખતતો
“તનીશ પણ અહિં તારૂં ચામડું ગંધાઈ જશે લેની ખબર છે ? ”

“ હા. ”

હીકે ત્યારે: હુ જાઉં છું ! જ્યારે ભોયરાની બચાવકતાથી
તુ કંટાળી જા--ત્રાસી જા; ત્યારે મારી માગીને છુટકારો મેળવી
શેજો !... નકારી સામે હાથ જોડનારના ગમે તેવા મુન્હા હોય તો
તે તૂ માફ કરે છું !... ”

એમ કહીને ચન્દ્રશાહ ત્યાંથી અદક્ષ થઈ ગયો. ભોયરાના
અધકારારૂત અન્તર્ભાગમાં અર્જુનદેવ એકલો ફરવા લાગ્યો. એક
સાધારણ માનવીનું કાળજી કપાઈ જાય એટલી ભયંકરતા એ ભોય-
રાની ગુહામાં ભરાઈ રહી હતી; પરંતુ અર્જુનદેવ અસાધારણ માનવી
હોઈ એ ભયંકરતા લેને કિચિત્ માત્ર પણ ડરાવી શકતી ન હતી.
તે તો ચન્દ્રશાહની દયાખાતો પરમાત્માનો નામોચ્ચાર કરવા લાગ્યો:

“ હરિ ઐ ! ઐ ! ”

પ્રકરણ આઠમું.

॥ સત્યમેવ જયતેના નૃતમ્ ॥

જેલની દિવાલોની પાસે માણસોની આ મેદની શી !...સામાટે ત્યાં માણસોના ટોળે ટોળા ઉભરાય છે ?

ધર્મગુરુ અર્જુનદેવને કેદમાં પુગાયાને આજે એક માસ થીની જવા આવ્યો છે. શીખ લોકોના ટોળે ટોળાં પોતાના ધર્મ ગુરુના દર્શન કરવા સાર જેલનાં દરવાજે આવે છે, પરંતુ ચન્દુશાહના સામ્રાજ્ય કુકમથી કોઈ પણ અર્જુનદેવને મળીશકતું નથી.

શિખોનો સમુદય ધર્મગુરુના દર્શન વિના રહતો. કોઈકોઈ ઉસ્કેદાર જતા ને અર્જુનદેવને બંદીવાન કરનારપાતકીના ધડશીર ગુદા કરવાની વાતો કરતા.

પણ અર્જુનદેવ જેલમાંથી જે સંદેશો પાઠવતો તેને અર્થ એવો કે કોઈએ ઠગે કે તોફાન કરવા નહિ તેમ કરશે તેને મૃતકાઈ. ક્ષેપવામાં આવશે.

પોતાના ગુરુનો આ સંદેશો શિખ સમુદયને શાન્ત રાખતો હતો. માત્ર એકજ સંદેશને સ્વીકારવામાં આવતોને અર્જુનદેવના કબ્જા પ્રમાણે શિખ લોકો પગમાંમાને પ્રાર્થના કરતા ધણી દિવસે! આજ એક શિખ વ્યક્તિને અર્જુનદેવ પાસે જવા દેવામાં આવી.

“ ગુરુદેવ ! આપને કારાગારના કંઠે બેઠવાનું શું પ્રયોજ છે ? આજા કરો તો એક ક્ષણમા અમે જેલોની દિવાલો તોડીપાડીને આપને બંધન મુક્ત કરી નાખીએ. ચન્દુશાહના કે દુનિયાના અન્ય કોઈ પણ શાહના શા આર છે કે આપને આગળાથે આડકાડી શકે !

“ આપના સધળા શિષ્યો આપને કેદ સુકત કરવા નાટ પોતપોતાના પ્રાણ આપવા તૈયાર છે. ! ”

અર્જુનદેવ એ સાંભળીને હસ્યા,
શિષ્યથી રહેવાયુ નહિ, તે બોલ્યો.

“ અમ્હારા સધળાના પ્રાણ અચી રહ્યાછેને જાનું દસવું આવે છે ? ”

“ હસું નહિતો શું રહું ? આત્મ બલિદાન આપવાનું પ્રથમ બામ્યશાળી માણસોનાંજ નસીબમા હોય છે ! મ્હને તે બામ્ય સામ થયું છે. મ્હારા આનંદનો અવધિ થઇ ગયો છે તે નેથી મ્હને દસવુંજ આવે ? ”

સુરના શબ્દો સાંભળીને શિષ્ય વિચારમા પડી ગયે. તે બોલ્યો.
“ પણ અમ્હારા પ્રાણ ઉઠળી આવે છે તેનું શું કરવું ? અમે આપને દરે જોલમા રહેવા દેવાના નથી. સધળા શીષ્ય સમુહ તરફથી આ વાત નિવેદન કરવા માટેજ મ્હારે અહિં આવવું થયું છે. ”

“ રામચંદ્ર ! ” (તે શિષ્યનું નામ રામચંદ્ર હતું) એ એમ કરશે તો મ્હારા હૃદયમા અત્યંત ક્રોર, ધા લાગશે તે મ્હને રસમુ લાગશે કાન્યકે મ્હારા મામ્યમા આત્મ બલિદાનનું પ્રથમ ત્કમે સવગી એકદા મળીને લઇ લેવા માગે છે ! ”

“ સુર ! કૃપાકરી એ વાત જવાહો. આપના આત્મ બલિદાન અમ્હારાથી કદી પણ જોઇ શકાશે નહિ...અરે આપના સેવકો છીએ. આજા ઉઠાવનારા દાસ છીએ...આપની આરાથીજ ચન્દ્રસાહ જ્યારે આપને કેદ કરવા આવ્યો ત્યારે અમે સધળા શાન્ત રહ્યા હતા ખાકીતો અમ્હારાં લોહી એજ વખતે ઉઠળી આવ્યા હતા. અમ્હારા પ્રાણ ધનને હુંડાતું જોવા છતાં ત્રીયા તેમે બેસી રહીએ એટલા

નિર્માલ્ય અમ્હે નથી. ઇતિહાસના પાનાં અમ્હારા લોહીથી લખાવા
શો. ચન્દુશાહ કે ત્હેનો જહાગીર બાદશાહ ગમે તેટલા ફોજ મોકલશે
ત્હેની અમ્હને પગવા નથી મર્ધને ખાતર, ગુરોવાની ખાતર, અમે
સધળાં અમ્હારા પ્રાણુની કુરખાની આપવા ખડે પગે તૈયાર છીએ.”

“વાહ મ્હારા બહાલા શિષ્ય રામચંદ્ર ! ત્હમારો આ શબ્દો
ધણ્ણ અસરકારક છે હૃદયનો ઉભરો છે. પરન્તુ અત્યારે ત્હમારે
ખામેશી ચકડવાની છે જે ત્હમે અન્યાય-પાપ-અને બુદ્ધિને જડ
મુળથી ઉખેડી નાખવા માગતા હો તો દિંસાની વાત છોડી ઘા
એક એવું શસ્ત્ર છે કે જે બુદ્ધિમારોના જડખા વીધી નાખવાની
તેનામાં અનેક શક્તિ છે એ શસ્ત્ર તે અદિંસા ધર્મનું પાલન કરે.”

“માફકરો ગુરજી ! આપ અમ્હને નિર્માલ્ય અને રોતડ દરાવવા
માગો છો પરન્તુ હેમ અમ્હારાથી કદી પશુ વર્તી શકાશે નહિ. હુંતો
આપને સંદેશો પહોચાડવા આવ્યો છું હવે અમ્હારૂં ઝનુન કાણુમા
ગદી ચઢે એમ નથી. કાછ આપની પાસેથી શાંતિ કે અહિંસાનો
પાત્ર સાબળવા માટે મ્હારૂં આગમન નથી. દુનિયાના બુતકાલીય
ઇતિહાસ તપાસો કયાય પશુ ખુનરેજી કિંવા લોહીની છાળો ઉડ્યા
નિવાય સત્યનો પ્રકાશ જલ્લ હલ્યો છે ?”

“રામચંદ્ર ! ત્હમે આમ બોલીને મ્હને ખેદ પમાડો છો.”

“તે માટે અમ્હને માફ કરશો એવી મ્હારી નમ્ર પ્રાર્થના છે”

“હું પુછું છું;—રામચંદ્ર ! કે ત્હમે મ્હને કેવી રીતે માનો છો ?”

“ગુરૂ તરીકે”

“શિષ્યનાં ધર્મને જાણો છો ?”

“હા. આપના પ્રતાપે શિષ્ય ધર્મનું જ્ઞાન કેંક છે ખરૂં.”

“એ શિષ્યધર્મના શસ્ત્રમાં એક એવી કલમ છે ને કે ગુરૂની
આજ્ઞા એ પરમાત્માની આજ્ઞા માનવી !”

“હા.”

“ત્યારે મહારી આજ્ઞા ત્હમારે માનવી પડશે.”

“તે કંઈ આજ્ઞા ?”

“અન્યાય અને બુદ્ધિમતી સ્થાને તપશ્ચર્યાનુશાસન વાપરો.”

“સિવાય બીજી આજ્ઞા કરો.”

“નહિ માનોતો એજ મારી આજ્ઞા માનો...બીજી આજ્ઞાનગરે કરવાની નથીજ.”

“ત્યારે માફ કરશે તે આજ્ઞા અમ્હે એ માની શકીશું નહિ.

“ત્યારે મ્હારે એમજ માનવું પડશે કે ત્હમે સંધળા દ્વિધ્ય ધર્મભાથી વ્યુત થાઓ છો ! ધર્મ સત્ય, પુણ્યને નીતિને નામે અધર્મ અસત્ય, પાપ, અને અનીતિનું પેાષણ કરો છો. દુનિયામા એવી ડોહ પથ્થુ સત્તા અસ્તિત્વ ધરાવતી ન હોઈ શકે કે જે બુદ્ધિમંદાદી વાપરી તે પથ્થુ દીર્ઘકાળ ટકી શકે !...ત્હમે લેશ્વર્ય મહારી શીકર કરશે નહિ, પરમાત્મા સૌ સારાવાના કરશે. ચન્દ્રશાહને સન્મતિ સૂઝશે તે તે મ્હને છોડી મૂકશે તોજ હું છુટીશ. બાકી તો મ્હારો ધર્મ છે કે કેદખાનામાજી જીવન વીતાવવું.”

કૃપા કરી અમ્હેને આપો અમ્હારા હૃદય ઉશ્કેરાઈ ગયા છે. અમ્હે મગ્નું યાતો મારીશું.

“શાની આજ્ઞા માગો છો ?”

“યુદ્ધ કરવાની.”

“કેની સાથે ?”

“ચન્દ્રશાહ સાથે !”

“શા માટે ?”

“અમ્હારા પૂજનીયુ ધર્મ ગુરુ દેવને બંધન મુક્ત કરવા માટે!

“ વાહ ! આજા માગીતો ખરી પરંતુ એ વિચાર કયો કે તમે કેની પાસે આજા—યુદ્ધની આજા માગો છે ? ”

“ ધર્મયુદ્ધ અર્જુનદેવ પાસે । ”

“ અર્જુનદેવ યોદ્ધા રેડવાની કિંવા યુદ્ધ કરવાની આજા આપી શકે.

“ પણ આતો ધર્મયુદ્ધ છે ! ”

“ ધર્મ યુદ્ધના બહાના તમે પાપયુદ્ધ ખેલવાની વાત અર્જુનદેવ કંઠીપણ સ્વીકાર કરશે નહિ. હું એકજ વાક્યમાં પતાવી દેવા માગું છું કે જે તમે સાચા શિષ્ય બચ્ચાહો—અર્જુનદેવના ગુરુપણમાં એક રજ નેટકોષ વિશ્વાસ હોય તો તમારા ઉરપણ, તમ્હારું મેનુન સંકેલી થોતે તપશ્ચર્યા આદરો. ”

રામચંદ્ર આભોજ બની ગયો. અર્જુનદેવના મહેરા ઉપર ગાભીર્યતા અને અજબ પ્રકારના આનંદની અમૃતછટા ચમકતી હતી. રામચંદ્ર પ્રણામ કરીને બોલ્યો:

“ હું આપનો આ સંદેશો શીખ સમુદ્ધ પાસે રજુ કરીશ ! ”

“ ને કહોજે કે એ સંદેશો માન્ય રખાશે નોંજ ગુરુકૃપા પ્રાપ્ત કરી શકશો. ”

“ એ પણ કહીશ ! ”

“ એક વાક્ય એ પણ સમજાવજો કે “ સત્ય કંઠી પણ કુપાર્થ શક્તું નથી. ”

“ તે પણ કહીશ—ને આપ કહોછો તેમજ છે. વાદળાના પડદા નીચે સૂર્ય આવી જાય છે ત્યારે સૂર્ય ઢંકાઇ જાય છે. —કુપાર્થ જાય છે, પરંતુ જ્યારે વાદળાના પડદા દુર થાય છે ત્યારે સૂર્ય પેતાના પ્રકાશથી જગતને નવાજે છે ને એ પ્રમાણેજ સત્યનાં શર્યતું

છે. કોઈ પ્રબળ અનાચાર કે બલ્લીમ બુલ્લમના પડદા નીચે સત્યને મડીમર છુપાવવાનો પ્રયાસ કરવામા આવે પરન્તુ આખરે સિદ્ધ થાયને જરૂર થાય કે:

‘ સત્યમેવ જયતે માહનુતમ ! ’

ત્યારપાદ રામચંદ્ર ગુરૂદેવને હાદિક પ્રશ્નુમ કરીને જોલની “હાર આગ્યો. ગુરૂનો સંદેશો સામળવા માટે બહાર એકત્ર થયેલી માનવમેદની રામચંદ્રની દેહની આસપાસ ફરી વળી તે ગુરૂનો સંદેશો માગ્યો.

પ્રકરણ નવમું.

“ એગમવિલાસ. ”

સૂર્યનારાયણના પ્રકાશથી ગમરાહને સઘળો અંધકાર એ ભોય-
સની યુક્તિમાં પુરાઈ રહ્યો હતો ! ચારે તરફ ધનધોર અંધકાર
પ્રકાશનું એક પણ કિરણ એ ભોયરામાં પ્રવેશ કરવા તદ્દન અશક્ત
હતું. પવનની હેર પણ ત્યાં આવી શકતી નહિ. અર્જુનદેવ આવા
મયાનક ભેયરામાં પોતાના દિવસો નિર્ગમન કરી રહે હતો.

આજે તે કેંક વધારે ઉજ્જાલમાં હોય એમ તહેની હુપસુદા
મૂંચતી હતી. તે આનંદમાં આવી વધતી નાચેતુ ભજન ગાતો હતો
જે અમ્હે અક્ષરશઃ આ નીચે અક્ષરશઃ આ નાચે આપવની વદન
વિચારવામાં પડાત રહી શકતા નથી.

“ બંસી વાગી મ્હને રામનામ લેહ લાગી;

“ મોરલી વાગી મ્હને ગમનામ લેહ લાગી.

મને સત્યુર મળ્યા સોહાગી,

સત્યુર સખ્દ તણી ચોઠ લાગી;

સુરતા મોહ નિદ્રાથી જાગી,

ભટકવાની બુલ ગમ સૌ ભાગી.

મને.

“ મનડું સત્યુર સાથ મોલું,

“ ચિતડું નિશ્ચે સુરતા પ્રોયું,

“ ઉલટું આપ જોયું તપાસી,

બ્રમણા ભાગી.....

મને.

“ સત્યુર અખંડ એક અવિનાશી

“ સર્વાતીત સખ ઘટ વાસી,

“ નહિ જાણું ગંગા જીમના કાશી,

“ થઇ અતુરાગી...

મહને

“ મળ્યા સુરજીરામ સત્યુરજી,

“ જનકી પગમાર્યપર મરજી;

“ શરણે આયો હરમગીટ ગરજી,

“ મળી મેજ માગી...મહને

ધરમગીર કૃત વિકત ભજન પુર થયુ ને અર્જુનદેવ શ્રી કૃષ્ણ
ચન્દ્રનો મદિમા વર્ણવવા લાગ્યા.

“ આનંદકંઠે ! સુરતિ યદુકુલચંદ !

“ છે મદ મદ હસતું સુમુખાગવિદ !

“ જે પાદ પદમ થકી ઈંદ્ર કટાલ ફાડ્યું,

“ જે પાદ પદમ સકલ સુરમાન મોડ્યું;

“ જે પાદમણીથી ક્યો ફુખી કાલીનાગ !

“ તે પાદપંકજ તણો મહીમા અથાગ ! ”

અર્જુન દેવ આ પ્રમાણે કૃષ્ણ સ્તુતિના વિષયમા તક્ષીન બની
ગયા હતા ત્યાં એકાએક તહે ચમક્યા.

વાચનાર ! તેમને ચમકવાનું શુ કારણ હતું ?

તુપુરના સુમધુર રણકાર સાભળતાંજ અર્જુન દેવ ચમક્યા હતા
આશ્ચર્ય સમાધિયા વધારે ઉંડા તેઓ ઉતરે ત્યાર પહેલાં તહેમનાં કર્ણ
પ્રદેશ ઉપર અવાજ આવીને પડ્યો.

“ અર્જુનદેવ ! કેમ સુખી છોને ? ”

“ કાણુ ? ”

“હું વિલાસ !” આકૃતિને ભયંકર બતાવતી વિલાસ બોલી

“વિલાસ !” અર્જુનદેવ તેજા મીઝી દૃષ્ટિ બોલ્યા.

“હા.” વિલાસે અર્જુનદેવ પ્રતિ તીવ્ર દ્રષ્ટિ ફેકતાં જણાવ્યું.

“અહિં આવવાનું શું પ્રયોજન છે ?” અર્જુનદેવે પૂછ્યું,

“તે હમણાજ કહું છું.” વિલાસે ઉત્તર આપ્યો.

“અત્યારે નહિ કૃષ્ણા નામની સ્મૃતિમા મહને વિધન કરનાહિ

“મહારે ઘણું થોડુંજ કહેવાનું છે !” વિલાસ બોલી.

“કહે શું ?” અર્જુનદેવે જણાવ્યું,

“મહારી યાચનાનો હવે શું જવાબ ?” વિલાસ મુળમુદા

પગ આવી.

“તહારી યાચના ?” અર્જુનદેવ ચમકીને બોલી ઉઠ્યા.

“હા.” વિલાસ દાઢ વચ્ચે હોડ પીસીને પણ ધીમાસ્વરે બોલી.

“તે કદ ? મહને વાદ નથી !” અર્જુનદેવ બોલ્યા.

“તહારા હૃદય પ્રેમની મહારી યાચના શું છેકજ ભુલ્યા ગયા ?”

“હા હા વાદ આવ્યું ! એના યાચનાનાં જે જવાબ આપનાં નહોતે તે મહે એજ વખતે આપી દીધો છે, નહિ વાદ ?”

“હા પણ અત્યારે શું જવાબ આપો છો. ?”

“એજ પ્રમાણે !”

“હાજી પણ મહારો તિરસ્કાર ! તહારી પાછળ દિવાની બનેલી દામનો શું હજીયે તિરસ્કાર !”

“વિલાસ ! આટલી વિષયાધિન શા માટે ચાલ છે. પરમાત્માનું ભજન કર કે જેથી ભવદુઃખ ટળી જાય ?”

“ જ્ઞાનના ગુંટા પીવા માટે મ્હારે આવવું નથી થયું. હું તો મ્હારી યાચનાનો અંતીમ ઉત્તર માગવા આવી છું. ? ”

“ તારે મ્હેં આગળ ઉપર આપેલા ઉત્તર એજ અત્યારે ”

‘ હજી પાંસરા થયા નથી ? ’

‘ એટલે ? ’

‘ આ કારાગારના કબ્જા ભોગવ્યા હતા હજીયે મ્હારી યાચનાનો સ્વીકાર કરવા તૈયાર નથી થતા ? ’

“ ના. ”

“ કારાગારમાં અને તહેમાં આ ભયાનક ભોયરામાં પ્રાણ નિસર્જને કરવાની ઇચ્છા છે ? ”

“ નેમ થશે તો કાંઈ ખેદ જેવું નથી. ”

“ પણ મ્હારી યાચનાનો સ્વીકાર કરે તો આ ઘડીએજ હું ભોયરાની બહાર ત્હમને લઈ જાઉં ! ”

“ એવા શબ્દોનો ઉચ્ચાર કર્યા પહેલા વિચાર કરી જો કે અર્જુનદેવને કદીપણ શુ પાપાચારમાં પ્રવૃત્ત કરી શકાશે ? ”

“ હજી વધારે પીડા સહન કરવી છે ? ”

“ સત્ય, ધર્મ, અને મનુષ્યત્વની રક્ષા માટે આ પીડા તો શું છે કદાચ રૂંચેરૂંચે ભાલા ભોંકાવામાં આવે તોયે અર્જુનદેવ એકનો એ થાય નહિ. ધર્મને છોડી અધર્મના કંટકમય પથે પ્રયાણ કરે નહિ. ધર્મ જેની સારંગમાં એતપ્રોત થઈ ગયો છે, જેના કર્ણમાં સદાકાળ સબળનદીનો બણકાર વાગી રહ્યો તે અર્જુનદેવ કદીપણ— આકાશ પાતાળ એક થઈ જાય તો પણ—પાપપંથ ગામી થવાનો નથી. વિલસ !—કૃપા કરીને અહિંથી ચાલીજા. મરને પરમાત્માના નામની ડુંગ જમાવવા દે. ”

“ ત્યારે રૂવે રૂવે બાલા લોકવામા આવે એવી પાલ પ્રાપ્ત કરવા માગો છો ? ”

“ બેશક.....ધર્મ રક્ષાને ખાતર ! ”

“ હીક...બાલાની અણીચો વસાવવાનો પ્રયત્ન હું હમણા જ કરી લઉં...પણ આમ આ માટે હઠાચક્ર સેવી રહ્યા છો ? ”

“ હઠાચક્ર ? ” અર્જુનદેવ બોલ્યા.

“ હા. ” વિલાસે કહ્યું.

“ મહારી ધર્મ પિયતાને તું હઠાચક્ર માને છે ? ” અર્જુનદેવ બોલ્યા.

“ ત્યારે બીજી શું ? ” વિલાસે પ્રશ્નચ્યું.

“ ત્હારા જેવી અધમ અજ્ઞાને ધિકાર હો ! ”

“ મહને ધિકાર. આપતા પહેલા એક આખતનો વિચાર કરો. ”

“ શું ! ”

“ હું આદેશાદની એગમ બની ગયેલી છું તેથી. હું ધારીશ તે પ્રમાણે ત્હમારા કિપર જીવન અને ત્રાસ વરસાવી શકીશ ? ”

“ તું હિન્દુ મતી ગમ ? ” અર્જુનદેવ ચોંકીને બોલ્યા.

“ હા. ” વિલાસ નકરતા બરી દ્રષ્ટિએ અર્જુનદેવ તરફ નેઘ રહી હતી.

“ હિન્દુત્વને હજીનારી ત્હારા જેવી સ્ત્રી જગતને આગણે શા માટે જન્મી હતી ? ”

“ એ પ્રશ્ન આ ભોયરાની દિવાલને પૂછો. કદાચ તે કતાર આપશે. ”

“ ઓ ! કમન્યતઃ ઓરત ! તું આટલો પતિતા અથ ઇતાયે હજી પાપકર્મમાં પ્રેરાવવા તૈયાર થાય છે ? ”

“ ત્હમારા કામદેવ જેવારૂપે મને ઘેલી બનાવી છે. હું આદે-

શાહની બેગમ બની છું તે એટલાજ માટે કે મહારા તિરસ્કારના બદલે
હું ત્હમને પુરજોતમા આપી શકું !...ને અત્યંત ત્રાસ અને જીલ્મ
વગસાવીને તમને મહારા સૌન્દર્ય ઉપવનમા ખીલેલા પુષ્પોના રસ
આરોગવા હું શક્તિમાન બનું.

“ ધિક્કાર હો !—લાખવાર ધિક્કારે તારી પાપીયસી
વાસના ઉપર ! ”

“ એ વાતો જવા દે !...જતી વખતે હું હજી એક વખત
‘હું’ કે મહારી યાચનાને સ્વીકાર કે.....”

અર્જુન દેવ ઉશ્કેગઈને બોલી ઉઠ્યા:

‘ તિરસ્કાર !...કૃપા કરીને ત્હારૂં કાજળ કાળું મહેા મ્હને ન
ખતાય ”

“ સા...ર. ” વિલાસ દાત કચકચાવ્યા. “ હું જાઉં છું ?
બાદશાહની બેગમ હવે ત્હમને ઉપર શા શા ત્રાસ વગતાવે છે તે
જોયા કરજો ! ’

“ કામ હરકત નહિ. ” બેદરકારી ભર્યા અવાજે અર્જુન
દેવ કહ્યું:

વિલાસ ત્યાંથી હુકાડાં મારતી ચાલી ગઈ. અર્જુન દેવ એકલા
પડ્યા. કોણ જાણે કેમ ત્હેનું મસ્તક અકબર અકબર બમવા લાગ્યું.
આપમા અધારા આવવા લાગ્યા. આખું શરીર કોઈ અદૃશ્ય હુતા.
શમા જાણે સળગવા લાગ્યું. ત્હેની સંધ્યા શક્તિઓ ઓસરવા લાગી.
નિત્રેતનવન તે જમીન પર પડી ગયા.

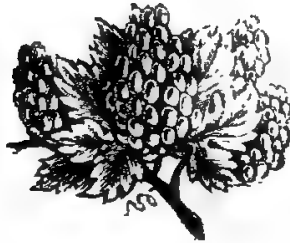
કાજળકાળા ભોયરામાં અર્જુન દેવનું પવિત્ર શરીર અસીન્ધસી
પડ્યું હતું. ન્હોતું ત્હેને આબુબાલુના ઉપરિષ્ઠ વાતાવરણનું ભાન કે
ન્હોતું ત્હેને બવિખના ગર્ભમાંથી ઉત્પન્ન થનારા દુખની ઉપાધિનું

જ્ઞાન સત્ય-ધર્મ-પવિત્રતા-એ સર્વની ખાતર પ્રાણ વિસર્જન કરવો એજ તહેના પવિત્ર જીવનનો મહામંત્ર હતો ?

કેટલીવાર તે સ્થળવત્ પડી રહ્યા. પછી થોડીવારે થાત સર થયો. છાતીના ધમકારા ધડકવા લાગ્યા. સરીગમ નવચેતનને! સંચાર થયો. અને થોડીવારે તેઓ ઊભા થયા.

ભોયરામાં તેઓ ફરવા લાગ્યા “ હરિષ્ચંદ્રા ” પ્રમણેજ બન્યું છે. અને ભવિષ્યમાં બનવાનું છે એમ તહેમનું હૃદય અરમરમ હતું. ભોયરાની દિવાલોમાં તહેમની પવિત્રતાના ઓજસ ભરી આપોઆપે એ શબ્દો વાગ્યા.

“ હરિષ્ચંદ્રા, ”

પ્રકરણ દસમું.

(૦)

ચન્દુશાહનો ત્રાસ

“ કેમ થુ થાય છે ? ”

“ કોણ ? ” પગરવ અને અવાજ સાંભળીને અર્જુનદેવ બોલ્યો.

“ ન ઓગળ્યો ? આવનાર વ્યક્તિ ઓણી

“ કોણ ચન્દુશાહ ? ” અર્જુનદેવે આવનારને ઓગળાવે કહ્યું :

“ હા. ” ચન્દુશાહ મુઠ્ઠે હાથ ફેરવીને કહ્યું :

“ અહિં આવવાનું કારણ ? ” અર્જુનદેવે પ્રશ્ન કર્યો.

“ તમારી તખીયતના સમાચાર પૂછવા. ”

“ એમ ? ” અર્જુનદેવના બવા સહડયા.

“ હા. ” ચન્દુશાહ કરડાઈમા બોલ્યો.

“ મારી તખીયત સારી છે ” અર્જુનદેવે જણાવ્યું.

“ તો ખુશી થવા જેવું ! હા ’ પણ અર્જુનદેવ આખમ ખાત.

કેમ પડી ગયા છે ? ”

“ હરિ મચ્છાધી. ” અર્જુન દેવે કહ્યું :

“ અરે ! અર્જુનદેવ ! શા માટે આ ભયંકર યત્રણામા મીચ્યા.

રણા છે ? ”

“ ધર્મને ખાતર આ જોડખાનું સ્વર્ગસ્થાનથીયે વધારે કિમ્મત મળે છે. ” અર્જુન દેવે કહ્યું :

“ તમારો મારીને મોહાડું લાસ રાખવા જેવું ન કરે. કયા કારાગારમા ને તેમાથે આ લોયરામા સ્વર્ગના જેવી સહેજદ મળી શકે કે ? ”

“ મહને તો મળે છે ! ”

“ ધર્મ ગુરુ થઈને અસત્ય ન વદો ! ”

“ અસત્ય વદતા પહેલા તો મહારી જીભ કપાઈ પડે, સમજ્યા ? ”

“ અસત્યજ્ઞ ! વળી બીજું શું ? આનંદ મળતો હોય તો શરીર કેમ સુકાઈ ગયું એજ કહો ! ”

આનંદ મળે એટલે શરીર ન સુકાય એમ ત્હમે માનો છો ? ”

“ આનંદ મળે ત્યારે શરીર અત્યંત પ્રસૂક્ષિત થાય છે ! ”

“ એવો હુદ્રાનંદ મહને નથી મળ્યો ? ”

“ હુદ્રાનંદ અને મહાનાનંદ એ ભેદ કયાનો ? ”

“ ત્યારો જેવા પરતંત્ર બાલજીવ સ્વમજી ન શકે એ સવેથ સ્વાભાવિકજ છે ! ”

“ વાહ ! સ્વતંત્ર પ્રૌઢ જીવ. ”

અર્જુન કાઠ પશુ બોલ્યા નહિ. મુગે મહોએ નર પિશાચ-
ચન્દુશાહનાં કુર વદન તરફ તેઓ જોઈ રહ્યા.

ચન્દુશાહ બોલ્યો :

“ હજીયે માફી માગતી છે કે નહિ ? ”

“ નહિ. ” અર્જુન દેવના સ્વરમા દૃઢ નિશ્ચયનો ધ્વનિ હતો.

“ તો જન જાશે. ” ચન્દુશાહ ગળ્યો.

“ પરમાત્મા મદદગાર થાશે ? ” અર્જુનદેવ બોલ્યા.

“ પરમાત્માથી શું થાય ? ” ચન્દુશાહ બોલ્યો.

“ દ્વિમાત્રે પ્રલય થાય. ” અર્જુન દેવ બોલ્યા.

“ દ્વાકાટની પ્રીતિય રી શ્યા માટે મારે છે ? ”

“ મલીન શબ્દો શ્યા માટે કુચારે છે ? ”

“ ત્હને વાદ હશે ત્હને મહાત્મા મ્હા બચાવે અપમાન કર્યું છે ને ”

નેજ પળથી આપણો સંબંધ શત્રુભાવથી શરૂ થઇ ગયો છે.”

“અર્જુન દેવને શત્રુ કે મિત્રથી પરવા નથી.”

“જીવનની લાલચ છે કે નહિ ?”

“એવી લાલચ પામર પ્રાણીજ રાખે !”

‘આટલો તોર ? આટલો રીવાજથી છતાં રાખે છે હજી આટલો આત્મ દોર !’

‘ત્હારી સાથે વધારે વાતચીત કરવા હું માગતો નથી.’

“મ્હારી માફી આવે છે ?”

“ના.”

‘આથીયે વધુ સત્તાવળી આજથી શરૂ થશે, સમજ્યો ?’

“કશી ફીકર નહિ.”

‘પણ તું આટલો મિમ્મજ શા ઉપર રાખે છે ?’

“મ્હારી આત્મ સત્તા ઉપર !”

“ત્હારી આત્મ સત્તા હું તોડી પાડીશ.”

“ને તારી તાકાત બહારની વાત છે ?”

“કેમ ?”

‘આત્મ સત્તા કોઇની પણ તોડી શકાતી નથી સિવાય કે પરમાત્મા વિના !’

“આવતી કાલથી ખાવાનું અને પીવાનું ત્હારા માટે બધ કરવામાં આવે તો ?”

“શું તેથી મ્હારી આત્મ સત્તા ટુટી પડશે એમ માનો છો ?”

“ખાધા પિધા વિના મૃત્યુના પીછાને પડીશ, એટલે આત્મ સત્તા ટુટીજ ને ?”

“જખ મારે છે ? આત્માને કશું ખાવાનું કે પીવાનું જોડતું નથી ત્હેની શક્તિ અમર છે ને અમરજ રહેવાની. અનાજ પાણીનું નિર્મોલ્ય પોષણ આત્મ તત્વને માટે નથી એનો દેહને માટે છે ! ”

“ મ્હને લાગે છે કે ત્હારા શિર પર કાળચક્ર કરે છે નરિતર આવી રીતે કિંમ્બંધલનાથી વાત ન થાય ! ”

“ એમ ? ”

“ હા. ”

“ તેથી શું થયું ? મ્હને કાળચક્ર શીર ઉપર ફરતું ? ” સવ મનુષ્યપ્રાણીને કાળચક્રની તીક્ષ્ણ ધારવડે ચીન્વાનુંજ નિર્મોલ્ય છે કદાચ તું અમરવદ્દો લખાવી લાગ્યો હો તો પરમાત્મા જાણો ! ”

“ હજી તું મ્હાફે અપમાન કરે છે ? ”

“ કહે ત્યારે ત્હારું સન્માન કોણ કરે છે ? ”

“ ત્હારા વિના... ”

“ ખાડ ખાય છે ખાડ !... ચન્દ્રશાદ ! ત્હને કોઈ પણ અનિત સન્માનની નથી. ત્હારા પાપકૃત્યો આખા પંજાબદેશને વૃજ્ઞવી નાં છે. સખાનાં લોક ત્હારે. વિનાશ થાય એવી પરમાત્માની ખંડગી કરે છે. એક પશુ પાણુસ એવું નહિ નિકળે કે જે ત્હને સત્કારનું હા... ૧... હા. ખુશામદીયા સાંકે કદાચ ત્હને સત્કારતા હશે ”,

“ અરે ! આખું પંજાબ મ્હારા ચંચલમા શિર ઝૂકાવે છે. એક પશુ આત્મા એવો નથી કે જે મ્હને શિર ઝૂકાવતો નહિ હોય કહે, અર્જુનદેવ ! સન્માન વિના શિર ઝૂકે ખરું કે ? ”

“ મૃત્યુની ખડીકે તેમ બની શકે ખરું. ”

“ એટલે ? ”

“ લોક ત્હને શિર ઝુકાવે નહિ તો તેમની ઇવનદોરી કપટ ન દેટી જાય; એટલા માટેજ લોક ત્હને શિર ઝુકાવી રહ્યા છે. અન્તરના સત્કારપૂર્વક નહિ, સમજ્યો ?...બાકીનો સઘળાના અન્તઃકરણ ત્હને હૃદયપૂર્વક તિરસ્કારે છે...તિરસ્કારે છે શું ! ત્હારો વિનાશ પાછો દે. ત્હારું મૃત્યુ જેમ અને તેમ જોઈશું આવે એમ પરમાત્મા પનિપ્રાર્થના કરવામાં આવે છે. ”

“ ત્હારી મનઃકલ્પિત વાર્તા છે ”

“ તો પળખના સઘળા લોકને એકઠા કર અન્ત બુદ્ધિના યોગી બધ પામતાઓને કહી દે કે તારા તરફથી શ્રેષ્ઠ પશુ શિક્ષા કરવામાં આવશે નહિ તે પછી પૂછ કે સઘળા કહોડે અન્દુશાહને ત્હને હૃદયથી સત્કારો છો કે કેમ ? આ પ્રમાણે તું પૂછો તો પછી જો કે શું જવાબો મળે છે ! એક પશુ વ્યક્તિ એવી પદાર નહિ પડે કે જે એમ ખુદલા દીલથી કરી શકશે કે : “ હા, હું અન્દુ શાહને અન્તર પૂર્વક સત્કારું છું. ”

“ એવી યંત્રાત કરવાની ત્હને દુરસદ નથી. તોલ ત્હારી પાને મારી માગીને આ યંત્રણામાર્થા હમેશને માટે મુક્ત થાવું છે કે હમેશ માટે બંદીવાન રહેવા જેવું કરવું છે ?”

“ કેટલીક વખત ત્હારે કહેવું ?”

“ છેલ્લી વખત કહી દે ! પછી હું ત્હારું મન પાચું કરીશ. ”

“ ત્હારાથી થાય તેટલી જીલ્મ સાહી કરી લે...તારા જેવા પાપી માણસને અર્જુન દેવ જેવો સેંકડો બલકે હજારો શિષ્યોનો ધર્મ શરૂ કરીપણ હાથ જોડશે નહિ !”

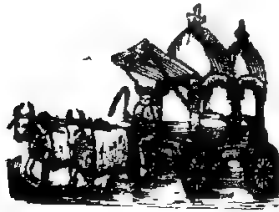
“ ઠીક...કાલથી જે મંત્રણા બોમવવી પડે તે ત્હારી મારી

નહિ માગવાના પરિણામ રૂપે માની લે જો...લે, હવે હું બહુ કુ?"

“ હરકત નહિ. ”

ચન્દુશાહ, એક કોપ બરી દષ્ટિ અર્જુન દેવ તરફ ફેંકીને ભોય-
નાની ગહાર નિકળી પડ્યો.

અર્જુનદેવ ચન્દુશાહના રાક્ષસી સ્વભાવ ઉપર વિચાર કરવા
લાગ્યો એના જેવો એક પણ નર રાક્ષસ દુનિયા ઉપર હસ્તી ધરાવતો.
તશે નહિ એમ તેણે મન સાથે નક્કી કર્યું. જ્યારે તે ઉદાસ મહેરે
ચન્દુશાહના જીવનનો વિચાર કરવા લાગ્યો ત્યારે એ ભયાનક ભોયરાની
ચુહાઓમાં છુપાયેલો આરામ જગતનો અધિકાર ભયાનક સ્વરથી
બચકો ગીત ગર્જના ગાઈ ચલ્યો હતો !

પ્રરકણ અગીયારમું.

ગુરુશિષ્યની મુલાકાત.

જ્યારે રામચંદ્ર જોલની ખહાર નિકળ્યો ત્યારે તહેને વળગી પડેલા શિષ્યભોક્ષાને તેણે અર્જુનદેવનો સંદેશો અક્ષરે અક્ષર કહી સંભાળાવ્યો. સંધળા નારાજ થયા. ગુરુને પૂછવાજ ન ગયા હોત તો સાફ હતું એમ સૌ કોણ ઊદ્દગાર કાઢવા લાગ્યા.

ગુરુની આસા તોડવાની હિમ્મત કોઈની પણ ચાલી નહિ. તહેમનો સત્વર છુટકારો થાય એ માટે સંધળા સર્વેશ્વરની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા.

દરરોજ જોલની દિવાલો પાસે માણસોની મેદની જામતી હતી ત્યારે દિવાલોની અંદર પુરાયલો અર્જુનદેવ દસતો દસતો આંટા મારતો. ઉદ્દગાર કાઢતો હતો:

“ અહાહા ! આત્મ બલીદાન આપવાનું પુણ્ય માગ્યશાળી માણસોનાજ નસીબમા હોય છે ! ”

દિવસોપર દિવસો વીતવા લાગ્યા અને આ. અર્જુનદેવનું શરીર ક્ષીણ થતું ચાલ્યું. ખાવાનું ક્યારેક મળતું તો ક્યારેક નહીં મળતું અર્જુન દેવની આંખો ઉંડી કિતરી ગઈ અને ગહેરાની તેજસ્વીતા ધીમે ધીમે ઓછી થતી ચાલી.

એક દિવસ તહેમના શિષ્ય રામચંદ્રે પુનઃ તહેમની મુલાકાત લીધી એ વખતે અર્જુન દેવનું શરીર જોઈને તેઓ રડી પડ્યા. અર્જુન દેવે તેને શાન્ત પાડ્યોને પછી કહ્યું:

“ આ ફીણ બચર દેહ ઉપર આટલી મમતા ! ”

રામચંદ્ર કાંઈપણ બોલ્યો નહિ. તેની નજર સ્કામે તહેના ચુર
તેનું શરીર હાડપીંજર સરિખડું તરવરતું હતું.

ઘણીવારે રામચંદ્ર રડતો બંધ થયો ને પછી બોલ્યો.

“ ચુરદેવ ! ”

‘ શું ? ’

“ આમ ક્યા સુધી રીખાતું છે ? ”

“ જીંદગીની દોરી જ્યાંસુધી લંબાતી રહેશે ત્યા સુધી. ”

“ આખી જીંદગી શું અડિંગ-આ લોપરામાંજ વીતાવવી છે ? ”

“ હા. ”

“ શામાટે ? શું આપને છોડાવનાર કોઈ નથી ? ”

‘ પણ મહારે છુટવુંજ ક્યા છે ? ’

“ ચુર ! એ હાડાહ હવે અમ્હે ચાલ્યા દેશું નહિ. ”

“ એટલે ? ”

“ હુ બહાર નિકળીને સઘળા શિખોને એકત્ર કરીશ... ”

‘ ને... ’

‘ ને આપની હાડપિંજર જેવી બનેલી સ્થિતિની વાત કરીશ. ’

‘ એથી શું ? ’

“ ને પછી સઘળાને ઉશ્કેરીશ. ”

“ એમ ઉશ્કેરવાનું કારણ ? ”

“ આપને છોડાવવા માટે ! ”

“ રામચંદ્ર ! તુ’યે મગજ મારીજ કરે છે ને ? ”

“ કેમ ? ”

“ મહેં કેટલી વખત કહ્યું કે મહારે ત્હમારા પ્રયત્નથી છુટવું નથી. ”

“ ત્યારે ? ”

“ પરમાત્માની ઇચ્છા થશે ત્યારે.....”

“ ત્યાર પહેલાં નહિ ?... ધારો કે અમહે જોલની દિવાલો નોડી પાડી નો ? ”

“ તો એજ વખતે મહારા જીવનની દિવાલો કદાચ ટૂટી પડે ! ”

“ એટલે આપ એમ કહેવા માગો છો કે આપની આવી સ્થિતિ જોયા છતાં અમહે સુપ રહીએ ? ”

“ હા, હું એમજ કહેવા માગું છું ”

“ પણ શરૂકેવ ! શું વાધો છે અમહે ખંડ ઉઠાવી એ તો ? ”

“ આપણા જીવનમાં કલંક લાગે. ”

“ એમાં કલંક લાગવા જેવું કશુંજ નથી. ”

“ પણ ત્હને લાગે છે. ”

“ એકે પણ શીખ સુખે સુઠ શકતો નથી કે સુખે ખાઈ શકતો નથી ત્હેની આપને ખબર છે ? ”

“ શામાટે શીખ લોકો સૂતા નથી ? ખાતા નથી ? ”

“ પોતાના ધર્મગુરુ જોલમાં સડતા હોય એ વખતે અમહારાથી-જો શિખ કહેવડાવે છે તેનાથી કદીપણ સુખે સુધ શકાશે નહિ. જ્યારે ત્હમને ખાવાનું આપવામાં આવતું નથી ત્યારે અમહારાં પેટ અનાજ ને કેમજ સંધરી શકે ?... ”

શિખ સમુહની ખરેજ એવી સ્થિતિ છે. ?

હા. ને તેથીજ હું આપને વિનંતિ કરું છું કે અમ્હને ખંડ ઉઠાવવાની રજા આપો.

એવી રજા મહારાથી નથી આપી શકાતી.

રામચંદ્ર રોઈ પડ્યો. અર્જુનદેવ હેને રડતો, અટકાવવાના ઉદ્દેશથી આ પ્રમાણે કહ્યું:

રામચંદ્ર એક નહાના બાલકની પેઠે આમ રડવું તે એક ગ્રીષ્મ બચ્ચાને યોગ્ય છે ?

યોગ્ય તો નથી.

ત્યારે ?

પરણી રડી જવાય છે ?

“ ચાલે, આત્મસંયમ કરને મહારી સાથે બજન ? ”

રામચંદ્ર શાન્ત થયો ને અર્જુનદેવે નીચનું બ્રહ્મકારવા માડ્યું
ગુરુશિષ્યના સંયુક્ત સ્વર અવાજથી બોયગતે અતઃ ભાગ
ગાજી કહ્યો.

પૂરણાનંદ સ્વામી સર્વાંગે શોભી રહ્યારે !

વ્યાપક અગમ અગોચર બોધ્યાર્થી છે બાજ.

બોલે બોલાવે પ્રેરક થઈ પડે રહ્યારે;

એના હુકમ વડે કોટીક થાયે કાજ.....પરણાનંદ.

—સાખી—

તતગુરુ સમ્રથ હોય બસો તેવો શિષ્ય હુમખ,

ત્યારે પ્રેર પ્રીછી શકે ગતગુંગા કેરી સાન.

વાલે વેણા વગાડી સાન કરી સમગ્નવ્યારે:

ચાલી કામ ક્રોધ તણ કુળતણી મગ્નદ;

એકા એક પ્રિતમ એઆવીતા આવી મળ્યારે

ત્યા નહિ કરમ બરમને પખા પખીનો ભેદ. ...૫

—સાખી—

જીવ હરિ કર્તા નહિ, કરતા રહેજ સ્વભાવ,
 દવ સાચો રવિજ્યોતસે' ખીત ધંચ્યા ખીત માય
 તણે પાંચ મળી પેસારો પ્રકટ કર્યો રે;
 મંખ્યાતત્વ જોતા અઠ્ઠાવીશ ગણાય;
 લેનીપર રહે તેને તેતિ નિગમ ઓચરે.
 એવા આતમ બ્રહ્મ તે અનુભવથી જણાય...૧.

—સાખી—

ગેખી આગ્યા ગેખસે' અટા લગાઇ એળ.
 ઉલટ સમાયા ગેખમા મીટગમ સારી એળ.
 અરૂપી નામ રૂપને શુભ શક્તી ન્યારો ન્દ્યારે
 અનામી અખંડાનંદ અવિનાશ;
 સતગુરુ સુરજરામે કશ્ચુ કરી સમજાવ્યું રે.
 સદા સાહેલી કહે ધરમગીરદાસ...પૂણોનંદ.

બજન પુરું થયું. 'મન્ને—શુરુ શિષ્યના હૃદય ભક્તિભાવનો
 ઉભરાયા.

અર્જુનદેવ બોલ્યા:

“ રામચંદ્ર ! ધરમગીરદાસ કેવું સરસ બજન મતાવ્યું છે ? ”

“...કે ન પૂછો વાત ? ”

“ આવા આવા સરસ બજનો બોલાવાની એકાત પ્રશ્ન કૃપાએ
 મને મળી છે. તે તેમણે જેમ હું પરમાત્માનો આનામ માનું તેમ
 ત્હમણે એ પણ પરમાત્માનો આનામ માનવો જોઇએ. પરન્તુ ત્હમે તો
 બંડ ઉઠાવવાની વાત કરીને મને વિના કારણ કુઝા આપો છો ? ”

“ પણ અમ્હારા હથેલા હાથનથી રહેતા એટલેજ અમ્હે’ બ’ડા ઉદાવવાની આચલ યુક્ત પરવાનગી માગીએ છીએ. ”

બ’ડા ઉડાવીને ત્હમારે મ્હને કેદ મુક્ત કરવો છે, કેમ ? ”

“ હા. ”

“ પણ હું એવી રીતે છુટો થવા માગતો નથી. એટલે ત્હમે બ’ડા ઉડાવો તોયે એ ને ન ઉડાવો તોયે એ ! ”

રામચંદ્ર વધારે વધારે આચલ કરવો છોડી દીધો ને ગુરૂવચના ચતુર્થમા આદર રૂઝક પ્રણામ કરીને પછી તે ભોંયરા બહાર નિકળી ગયો.

બહાર શિષ્ય લોકો ત્હેના આવવાની રાહ જોઈ રહ્યા હતા તે રામચંદ્રને જોઈને એકદમ ત્હેને ઘેરી વળ્યાને સગળા હકીકત . એ રામચંદ્રે અર્જુનદેવનો સંદેશ કહી બતાવ્યો કે આપણે હજીયે શાન્ત નપશ્ચથી કરવી એમ ગુરૂજીએ કહાવ્યું છે. ”

નવગના મ્હો ઉદારસીન થઈ ગયા.

પ્રકરણ પારસું.

“ ધમકી અને ત્રાસ ”

અબ્બુ નદેવ એ અંધકારાછિત ભોંયરામાં બેઠો બેઠો આનંદપૂર્વક
જગત ધુનમાં તલ્લીન બની ગયા હતા.

ભક્તિથી ભૂલ જાય ભાગી, વીરાણ

મહારા, ભક્તિથી ભૂલ જાય ભાગી:

ગુરુ સાચા મળે સોહાગી...વિરાણ !

અનેક જન્મ તું ઉંઘી રહ્યો છે, જીવડા; તું જોતે જાગી.

આ અવસર છે હરિ બજવાનો, મુક આગસ અંધ અભાગી.

વિરાણ !

જતાં થયો પથ ભુક્તિ ના જાણી મુક્તિ રહી આધી,

સાચા પારસ શું પ્રીત નથી કરતો શીદને કરે છે ધાગાધાગી.

વિરાણ !

લાકુ ડીલું તાણુંને ચાલ નથી જાણ્યું, થઈને બેઠો છે વેરાગી

પાખંડી પુરોતે રહ્યો અધુરો ખાધા બીખના દુકડા માગી. !

વિરાણ ?

માવાના દંદમાં શું કુખો ફરે છે, ઠાલી દકરાઈ નાગી !

કાળ કાંધી કોધની લાજ નહિ રાખે રહીએ આઠ પહોર નોઅતવાગી.

વિરાણ

થઈને બેઠા છે મોઠાને ચાલ ચાલે ખોટા થયા તાવ જાણ્યા

—વિના ત્યાગી !

સંતોનો મારગ છે અતિ સૂરો હંસણીની ન થાય કાગી...

.....વિરાજ !

ધરી ખેઠો ભગવાને લોકોને ઠગવા ગાવા શીખ્યો છે વધુરાગી !

ખોલે ખોલે સંતનાને ચાલ ચાલે ચોરની,

જેવી વેશ્યા કરે વરણાગી..વિરાજ ?

ભજન કરે ભાવે અવસર નહિ આવે,

જેને રામનામ લેહ લાગી ?

સતનામ સમગ્રે સુરજનામ કાંડે છે, રહો આઠ પહોર અનુરાગી ?

.....વિરાજ !

ખીજું ભજન નીચેનું ગાયુ:

જુઠ છે જુઠ છે જુઠ છે રે, હગિનામ વિના સૌ જુઠ છે ?

સમજ્યા વિના સાધુ થઇ ખેડારે, મનતી માથાકુટ છેરે ?...

જોગી થઇ જટા વધારીરે, ભાગ ધુંટયાની ધુંટછેરે.....હરિ.

સત્ગુર શરણે જતા સુલભ થાશેરે ?

જેમ આદાની સુંઠછેરે ?...હરિ.

જતી થઇને જાદુ રાખેરે કાળાકિરવની મુઠ છેરે ?

બ્રાહ્મણ થઇને લેહના જાણેરે ?

વનવગડાનું ઉટ છેરે ?...હરિ

સત સાગરમા મોતી નીપજેરે ! જેમા નીર અધુટછેરે ?...હરિ.

સુરજરામ કહે સાચી વસ્તુરે ! વિવેકમા વૈકુઠછેરે !

હગિનામ વિના સૌ જુઠ છે.

ભજન પવનની લહેરમા અર્જુનદેવની હૃદય મંજરિ હિલોરે ચઢી.

બોયરામા ઉભરાતું અંધારૂં પશુ ભજન ગાનમાં નાચવાને
કુદવા લાગી પડ્યું....

ને આ પ્રમાણે બજન માતો હતો ત્યા વિલાસ આવી. આવતઃ
નંતજ ને ખોલી:

“ કા વિચાર કાઈ બદલાય છે ? ”

“ અર્જુનના વિચાર એકજ હોય છે ? ”

“ નહિજ બદલે ત્હમારો એ વિચાર ? ”

“ નહીં. ”

અતઃપ્રધી અવળાજ રહેવાના કર્યો છે નિરધાર ?

“ હા. ? ”

બોયરામા બોધાઈ રહેવું ગમે છે ?

પ્રજ્ઞાજ આનંદ પૂર્વક.

બહાર નીકળવાતું મન થાય છે કે નહિ ?

એ પ્રશ્ન પછવાતું પ્રયોજન ?

જો બહાર નીકળવાની ઈચ્છા હોય તો હું બાદશાહને સ્હમજાવું.

મહારા પ્રતિ એવી સારી લાગણી છે ?

લાગણીથી પ્રેરાઇને હું બાદશાહને સ્હમજાવવા માગતી નથી.

ત્યારે ?

મહારી માયનાનો સ્વીકાર કરાતોજ હું બાદશાહને સ્હમજાવવું !

અધુષ્ય એવું ? ત્હને નર્કમા પશુ સ્થાન નહિ મળે !

સ્વર્ગ નરક કેને જાણે છે !

શાસ્ત્રો કહે છે.

એ બધા ગપ-ગોળા સ્વર્ગ કે નરક એમાતું એક પશુ હોય

એમ હું માનતી નથી.

ત્યારે પ્રાણીઓ મરીને કયા જતા હશે ?

એવા ઉંડા જ્ઞાનમાં હું ઉતરી નથી.

વિલાસ ? સ્વર્ગ છે અને નરક પણ છે. સત્કર્મના કરનારને મરણા ને સ્વર્ગ મળે છે, ને દુષ્ટતાના કરનારને જીવતાં ને નરકની પ્રાપ્તિ થાય છે.

એ બધો મીઠાઈવાળોને ઉપજાવી કહાડેલાં બહેમ છે ?

ત્યારે પરમાત્મા પણ.....

અર્જુન ? મહારે ત્વમારી જ્ઞાન ક્ષિપ્ત્વથી સામળવી નથી. મને નંદલાં અવકાશ નથી. હું તો તમારો વિચાર હવે બદલાયો છે કે નહિ તે જાણવા માટેજ અહિં આવી છું.

મહારો વિચાર એનો એજ છે, અને જીંદગી સુધી એજ રહેવાનો.

નારકજ કષ્ટને આમંત્રણ આપે છે.

હરકત નહિં કષ્ટ ભોગવ્યાથીજ આત્મગૌરવ દીપ્તી નીકળે છે.

પીડાઓ લગ્યે આ ભોયગમાં.

એમ કહીને વિલાસ અદસ્ય થઇ ગઇ. અર્જુનસિંહનાં જગ્યાએ જો ખાતે કાંઈ હોત તો આટલા કષ્ટ, ધર્મને પવિત્રતાનાં રક્ષા માટે ભોગવત કે કેમ એ શંકા સ્પષ્ટ વાતો છે.

અર્જુન ધીમે પગથે ભોયગના અંદરના ભાગમાં દેવતા લાગ્યો. ઘણા મજબુત પથ્થરોવડે એ ભોયરાને બનાવવામાં આવેલું હતું. એક પણ પ્રકાશકિરણ એ બચાનક ભોયગમાં પ્રવેશ કરવાના વિચારથી ભોયરાના પથ્થર પાસે આવે તો પથ્થરને તમાચો ત્રાગતો હતો ને તેથી પ્રકાશના અભાવે એ ભોયરામાં જે અંધકાર વ્યાપી રહ્યો હતો તે અંધકાર અર્જુનસિંહને ઘેરી વળ્યો હતો.

પણ તેના અંતરમાં અજવાળું હતું ને તેથી એ બાહ્ય અંધકાર તેને કશી હરકત કરી શકતો હતો નહિ.

ધણીવાર સુધી વિલાસની અધમતા! પર નિઃશ્વાસ મૂકતા અર્જુન-
નદેવ બોયરાની સપાટીપર ફરવા લાગ્યા.

બોયરાની દિવાલો શબ્દ સની ઉભી હતી.

અર્જુનદેવના વદન ઉપર જે દેવાશી તેજ પ્રકટતું હતું તેનાથી
નેઓ અંદરના અંધકારનું ઉડાણ માપી શકતા હતા.

કેમ અર્જુનદેવ ?

વળી કોણ આગ્યુ ?

ચન્દ્રશાહ

આ...વવાનું કારણ ?

એજ...હવે માશી માગી શકે ?

હવે કાંઈ અર્જુનદેવ બદલાઈ ગયે! છે કે માશી માગે /

આટ આટલી પીડા સહ્યા છતા હજી એમ વિચાર સેવન છે /

આ પીડા તો શું છે, ચન્દ્રશાહ કદાચ શરીરને વીરધાન ચાવણી
કરી નાખવામા આવે તોયે સ્વતંત્ર ગુમાવવા જેવું કાર્ય અર્જુનદેવથી
થઈ શકેજ નહિ.

હજીયે ગુમાન છે.

મહારા આત્મગૌરવનું મદને અભિમાન છે

એ અભિમાન ચાલ્યું જશે.

એ મિથ્યા બકવાદ છે.

અર્જુન ! અર્જુન ! શામાટે દુઃખ ભોગવે છે? માગ ન શી—
એક માશી માગને હું તને છુટા કરી મુકું

આ દેહ આ ભોયરામાંજ પડે તો બંધ પડે થયું...

પણ ?

પણ અર્જુનદેવ માણીના શબ્દ મોલવાનો નથી

આ યુમાનને અભિમાન કયા સુધી ચલાવીશ ?

જીંદગીના અંત સુધી.

આજેજ ત્હારી જીંદગીનો અંત લાવું તો ?

તો શી ચિન્તા છે ? આ ક્ષણ બચુ દેહની મ્હને કશીયે મમતા નથી, સમજ્યો ચન્ડુશાહ !

ચન્ડુશાહ બિચારો યુવ થઈ ગયો. તે કાર્કપણ જોડ્યા ચાડ્યા વિના યુસ્તાબરી મુદ્રાએ ત્યાથી વંજો માપી ગયો.

અર્જુનદેવને મન આ ધડીઓનો કાષ્ટ દિસાળ ન હતો દેહની ક્ષણભંચુરતાને આત્માની અમરતા ને બગાડી રીતે સ્થમજી શક્યો હતો. ને તેથી ક્ષણભંચુર વસ્તુનો નાશ થઈ જાય તો તે માટે તેને કશીપણ આનંદ કેવા વિષાદ થાય એમ હતું નહિ.

ત્હેના વહનપર હંમેશા હર્મેનીજ છટા તરવરતી હતી.

ચન્ડુશાહ ગયો ને ત્હેના વહનમાથી નીચેના ઉદ્દગાર સરવા લાગ્યા

ગર્દાજ બિચારો ચન્ડુશાહ માફી મંગાવવા માગે છે ? ત્હેને ઓછીજ ખચર છે કે અર્જુનદેવનું હૃદય મહાન છે મહાન હૃદય કદીયે પાપાત્માની માફી માગે.

આ પ્રમાણે ઉદ્દગાર કાઢતો તે જોયરામા ફરતો હતો ત્યાં અધકારનો અવાજ તેના કાનપર પડ્યો ને તે નીચે જમીન પહોંચી ગયો.

વિલાસની નીચતાનું ચિત્ર તેમની નજર સન્મુખ તરવરવા

લાગ્યું. ચન્દ્રશાહની અમલશાહી કહેા કે બુલમશાહી તેના કાન
આગળ જોરે જોરથી મણુમણુવા લાગી.

થોડીવાર આરામથી બેઠા પછી તેઓ ઉદયાન જોયરામા ફરવા
લાગ્યા. કૃષ્ણ નામની ધુનમા તેઓ મરત ગયા ગયા ને અધકારને
પીછોડો તેમના દેહની આસપાસ ફરફરવા લાગ્યો.

અહા ! અર્જુનદેવના હૃદયની કેટલી પવિત્રતા ? આત્માની
કેટલી બલ્લતા ? ધર્મ, સત્ય, પુણ્ય માટે કેટલો આત્મબોગ ? સત્ય
અને ધર્મની રક્ષા ખાતર અપાતુ' એ કેવું આત્મ બલિદાન ?

વાચનાર ? એક આત્મબલિદાન પ્રતિદાસના અમ્મર પાતામાં
અમગપણે અંકાય એમાં શું આશ્ચર્ય ?

ઉપસંહાર.

પાણીમા એક મુડદું તરતું હતું. ખલાસીએ તે જતું ખેંચીને
કીનારા પર આણ્યું. જોત જોતામા માનવમેદની ઉભરાણી

મુડદા ઉપરનું કપડું દુર હઠાવીને જોતાજ સઘળાન. હૃદયમાથી
ધગ ધગતી વરાળ નીકળી. આખોમાથી આશુનો ધોધ વહેવા લાગ્યો.

એ મુડદાને રોમ રોમ કાટા ભરાવ્યા હતા. અને અને ત્રેત્રા
કાંડી નાખ્યા હતા. એકાએક અવાજ આવ્યો.

આતો અર્જુનદેવ !...ગુરૂ અર્જુન દેવ !

વાચનાર !

સદાચાર અને નપશ્ચયોની સાક્ષાત્ સુતિ અર્જુનદેવની સઘળા
પિશાચોએ મળીને આ દશા કરી ! વિક્રાળ વનિનાને ત્હેમા મુગ્ધ
હાય હતો એમ કહેવાની બાગ્યેજ જરૂર ગ્રહે છે.

ઓ ! વિલાસ ! વિલાસ ! આ પાપ લઈને તું કયા જશે ?
અર્જુનદેવ જેવા મુણ્યાત્માને આ દશાએ પહોચાડતા પહેલા ત્હારોજ
વિનાશ કેમ ન થઈ ગયો ?

અને ઓ બુલ્બમની જહાગીરી ચલાવનારા દુર ચન્દ્રસાહ ?
અર્જુનદેવની અંતે આવી દુર્દશા કરી ? ધિક્કાર હો ! એકવાર તહિ
પરંતુ લાખવાર ધિક્કાર હો ત્હારા જેવા નર પિશાચના નામ પર.

અર્જુનદેવના શયને જોઈને સઘળા રડી પડ્યા.

રડતી આખે ને બળતા જીભે શીખ લોકોએ પોતાના ધર્મ ગુરુ અર્જુનદેવનો અગ્નિ સંસ્કાર કર્યો.

જ્યારે અર્જુનદેવના શબને અગ્નિ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યો ત્યારે વિકાળ પતિતા વિલાસ મનમાં બરબડી રહી હતી,

લે અર્જુન ! મારા તિરસ્કાર કિંવા અપમાનનો આ બદલો.

અર્જુનદેવનું કાણુબંધુર કલેવર અગ્નિદેવે બરમ કરી નાખ્યું : પરંતુ હૈમની અમર કીર્તિ અઘાપિ પર્યંત ઇતિહાસના પાનામાં એવી તો ઝળદળી રહી છે કે સાધારણ માણસથી તદેનું તેજ ઝીલી શકાતું નથી.

સત્રંગા ધર્મ પ્રેમી સજ્જનને આવીજ રીતે આત્મ અલિદાન આપવુંજ પડે છે. જે માણસ સદાચાર અને સતકર્મમય જીવન ગાળવા ધારે છે તે માણસ કદીપણ કશું જન ત્રાસથી ડરતો નથી જે ત્રાસ કિંવા ડરથી ડરે છે તે માણસ જિંદગી કાટીને લેતો નથી. હોષ શકતો નથી.

અર્જુનદેવ સાધારણ ન હતા. અસાધારણ હતા. તેમની રંગેરંગમાં ધર્મ ઓતપ્રોત ધર્મ ગયો હતો.

પાપનો પંથ પુણ્યાત્માના પગલા વડે કદી પણ ચગદાતો નથી. ને સાથેજ એ કહેવાની લાલચને માન આપીએ છીએ કે પુણ્યનો પંથ પાપાત્માના પગલા વડે ચગદાતો નથી.

એ દાખલા રહ્યા આ વાર્તાના પાત્રોના.

અર્જુનદેવ પુણ્યાત્મા હતા. પાપના પંથે પ્રયાણ કરે તે પહેલાં
તેમનો અમર આત્મા હવામાં ક્યાંએ ઉડી જાય.

તેવીજ રીતે ચન્દ્રશાહ પાપાત્મા હતો. પુણ્યના પંથે પ્રયાણ
તેનાથી થઇજ કેમ શકે ?

તે વિલાસ ' તે જો ખરેખર વિકાળ વનિતા હતી. તેણે કેટલા
પાપકૃત્યો કર્યાં.

હિન્દુત્વ ખોડું :

શિયળ હુંટાવ્યું

તે ધર્માત્માને ત્રાસ અપાવ્યો.

આ પાપત્રિપુટી તેના જીવન અંધમા કાળા અક્ષરે ચીતરાઈ
ગઈ ને તેથી તેનો અંત કેવી દશામાં થયો હશે તે મૃત્યુ પછી
પરમાત્માએ તેને કેવી ભયાનક શિક્ષા કરી હશે તેના ખ્યાલ ત્રાસ-
નાર મદાશયોએ જાતેજ કરી લેવો.

આ વાર્તાનું મુળ કાષ્ઠક ઐતિહાસિક છે એમ મ્હારું માનવું
છે. તે તેમાં કલ્પિત પ્રસંગો ઉમેરી વાર્તાને લખાવવાને રસિક ગતા-
વવાનો જન્મો તેટલો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રકારની વસ્તુ
ચુથણી કરવામાં કદાચ ઇતિહાસને ઝાખપ આવી હોય તો તે દર
ગુજર કરવી જોઈએ; કારણ કે કલ્પિત પ્રસંગો ઉમેરતા ઇતિહાસ
કાષ્ઠક ગૌણ પડીજ જાય !

આ વાર્તા મ્હારી પીસતાળીસમી કે પચાસમી કૃતિ છે. લખાણુ સૌથી જોમ અને તેમ સાદી અને સરળ રાખવાનો પ્રયાસ સેવવામાં આવ્યો છે તે એટલા માટે કે મોટું બહુલો વર્ગ પણ સહેલાઈપૂર્વક વાંચે અને સ્હમજી શકે !

જો આ વાર્તા કોઈને પસંદ પડે તો મ્હારે તે માટે મગરૂરી સેવી રહી. અગાઉ બહાર પડેલી મ્હારી વાર્તાઓ પૈકી થોડીએક વાર્તાઓ જનસમાજને ડચ્છી છે ને તેથી હું મગરૂર બનું છું તે એમ જણાવીને કે મ્હારી એ વાજબી મગરૂરી માટે કોઈએ કાષ્ટિયુ ખોટું લગાડવાનું નથી !

અન્તમાં પરમ દૃષ્ટાન્તુ પરમાત્માને પ્રાર્થના કરવાની તક લેવામાં આવે છે કે તહે' અમત આત્મા જ્યા હોય ત્યા શાંતિ અને અનન્ત પ્રાપ્ત કરે !

સદાચારની મૂર્તિ, ધર્મની પ્રતિમા નીતિને મહાસાગર અને પુણ્યના પર્વત સમા મહાન્ આત્મા શ્રી અર્જુનદેવના ધર્મ અને પવિત્રતાની વેદી ઉપર અપાયલા આત્મબાલદાન—કુરુખાનની કથા અહિં સમાપ્ત થાય છે હરિ ધ્વજીએ સઘળું થાય છે એવા વિશ્વાસ-મા—શ્રદ્ધાસા અર્જુનદેવે પોતાનું નામ અમર અક્ષરે અંકાય એવી રીતે ત્રાસ અને જીવનની સ્થામે શાંતિ જળવીને આત્મા બલિદાન આપી દીધું એ પવિત્ર પ્રાણુ આજે અમર લોકમાં મ્હાલતા હરો, તેમની કુરુખાનીની કથા આજે હર્ષભેર આ લેખાય છે ! ને “ હરિ ધ્વજી ” ને આખું જગત આધિન વર્તે છે એટલું કહીને આ કથા સમાપ્ત કરવામાં આવે છે ! ॐ શાંન્તિ !

' જે સત્ય ધર્મ અર્થે...નિજ પ્રાણ ભોગ આપે !
 ' નીતિ પવિત્રતાદિ.....જે દાન્ય દીલ વ્યાપે !
 ' એવા મહાપુરુષની.....કીર્તિ પ્રભા અમર હો !
 ' સૌ પ્રાણીઓ જગતના...નીતિ પંથે વિચરશે !
 ' છરી પડે ગળામા.....ધડ-શિંગ ચાય બુદ્ધા !
 ' પણ ધર્મનત્યજતા.....રાજ થનાર મુદ્દા !

વાંચવા લાયક પુસ્તકો.

પુસ્તકો	૩. આ.	સગુણ મુંદરી	૨-૮
કુમતું બહાણુ	૪-૦	બાપારાવ	૨-૮
આસામપર હસ્તો	૧-૪	ગાંધીકૃષ્ણ પંચમદંસ	૬-૦
મહાત્માજીના ખાતગી પત્રો	૦-૬	વિવેકાનંદ જીવનચરિત્ર	૩-૮
પારસમણી (પારસમંથલ)	૩-૦	દક્ષિણનો વાઘ	૩-૦
રણછોડલાલનું જીવન ચરિત્ર	૩-૦	કેલાસ માનસરોવર	૧-૮
સ સાગ	૧-૮	પંચાસગને' જયશાખરી	
આફરિકા અદ્યથ [જાપાનીસ જાન્યુસ]	૨-૪	ભાગ ૧	૩-૦
બ્રહ્મ ક્રમ	૧-૪	બેકનનાં નિબંધ	૦-૬
હિન્દુ ક્રમ	૦-૨	શાંતિરીફ માનસિક શિક્ષણ	૧-૬
વંદાન્ત સમુદ્યય	૨-૮	સંગ્રામ ક્ષેત્ર	૨-૦
સદાચાર સમુદ્યય	૨-૮	ધર્મ બિંદુ	૨-૦
સ્તોત્ર સમુદ્યય	૦-૬	નાશીક (પંચવટી)વાતઃ	૦-૧૨
સચિત્ર મણિકાન્ત મોહન	૪-૦	વિચિત્ર પ્રેમપંખીણી	૩-૮
અમર ચરિત્ર ચાર ભાગ		ગુલસાના	૧-૮
ફરેક ભાગનાં	૩-૮	ગુલામી વેપાર ભાગ ૧ લે.	૧-૧૨
આપણો ધર્મ	૪-૦	" " ૨ લે.	૧-૧૨
રાષ્ટ્રીય ગીત	૧-૦	માયાને' અઝાર ભાગ ૧ લે.	૨-૮
હિન્દુ સ્વરાજ	૦-૪	" " ૨ લે.	૨-૮
રાષ્ટ્ર કીર્તન	૦-૩	સચિત્ર વેણાવેલી ૧ લે.	૦-૧૦
સ્વદેશ ગીત	૦-૧૨	" " ૨ લે.	૦-૧૦
સોર્ટ સેન્ટેન્સીઝ	૦-૪	સચિત્ર રાજ કદીમારો	૧-૦
જ્ઞાન ચિંતામણી	૨-૮	બે ભાગ ભેગઃ	૧-૪
જાદુઈ જ્ઞાનસ	૦-૮	સચિત્ર સતિ દ્રૌપદી	
સુવાસીની રસલા	૦-૧૨	નોવેલ ૧ લે.	૦-૧૦
મનુ કુમારી	૧-૮	" " ૨ લે.	૦-૧૦

સચિત્ર મીરાબાઈ ૧ લો	૦-૧૦	સચિત્ર મોહું તુલસીકૃત	
” ” ૨ જો	૦-૧૦	રામાયણ	૬-૦
સચિત્ર મદાલસા ચરિત્ર	૦-૮	ગીરધર કૃત રામાયણ	૪-૦
સચિત્ર ડાકુની હીકરી	૦-૮	શુદ્ધ કાવ્ય દોહન ૧-૫ભાગ	૧-૮
ત્રયંચી પતિવ્રતા યાને		સુડા બહોતેરી	૧-૮
ભોળો અરથાર	૦-૪	ગુજરાતી ભાષાનું પચીકરણ	૧-૮
ડાહ્યા કે દીવાનો	૦-૩	શોભના યાને સુધામય	
સચિત્ર મહાસતી દમયંતી	૦-૪	તંસાર	૦-૧
શ્રી સતિસ્થલતા સચિત્ર	૦-૪	સચિત્ર પિત્રાશ પ્રતિમા યાને	
પુખ સુરત માયનો	૦-૬	બક્ષક કે રક્ષક ?	૦-૮
બાદશાહ ખીરખલ	૦-૮	હલકા કાગળમા	૦-૧૨
લાલ હીવો	૦-૮	ચડીપાઈ સડીક	૧-૮
રાષ્ટ્ર કીર્તન	૦-૩	પંચરત્ન ગીતા	૧-૧૨
પુખ સુરત ગલા	૦-૧૪	સચિત્ર સત્યનારાયણની કથા	
સચિત્ર સત્યવાન સાવિત્રી ને		(બે ચિત્રો સાથે)	૦-૪
સિંધરાજ અને જસમા ઓડણ	૦-૫	પ્રિતમની વાણી	૦-૧૨
ભયંકર કુતપક્ષીનો		બહત ઇદ્રબળ	૦-૧૨
ગેબી ચમત્કાર	૦-૮	એકાદશીની કથા પાના	૧-૮
સચિત્ર સત્સંગ બજનાવડી		” ચોપડી	૦-૧૨
એજ કાગળ-પાકુ પુંદું		ગરડ પુરાણ પાનામા	૨-૦
સોનેરી ખાયન્ડીંગ,	૧-૮	ગરડ પુરાણ (ગુજરાતીમા)	૦-૧૨
ઓખાકુળ	૦-૬	અણ ક્યાયો રૂઢી સડીક	૦-૧૨
એકાદશીની કથા	૦-૬		
સચિત્ર રામલીલા ૧ લો	૦-૧૦		
” ” ૨ જો	૦-૧૧		
બે ભાગ ભેગા	૧-૮		

બુકસેલર રણછોડલાલ મોતીલાલ.

પુસ્તકો વેચનાર—અમદાવાદ.

લકાશીરામણી પાનાં ૨૫૬

કી. ૦-૧૮-૦

પવિત્ર લીલાવતી

(કર્કગીતમાં) ૦-૬-૦

સતી તારામતિ ,, ૦-૧૦-૦

કોણ ચાલાક ? ૦-૧૦-૦

સદેવંત સાવળીંગા ૦-૧૦-૦

ન્યુ ખુબસુરત ગાયનમાળા

સચિત્ર ૦-૮-૦

મોટી ન્યુ ખુબસુરત

ગાયનમાળા ૦-૧૨-૦

વિજયા વિજય ૦-૧૦-૦

સુદામાજી સચિત્ર ૦-૧૦-૦

દયાની દેવી સચિત્ર ૦-૬-૦

નળદમયંતી સચિત્ર ૦-૧૦-૦

પંચીકરણ ગુજરાતી ૧-૮-૦

શુદ્ધ કાવ્ય દોહન કી. ૧-૮-૦

સાચો સવારોર ૦-૮-૦

શંત સમાજ ભજનાવલી

સચિત્ર કી. ૧-૦-૦

ખત્રીજ પુતળી મોટી પાકુ પુંઠું

સચિત્ર ૩-૦-૦

“જાભના” સચિત્ર ૦-૬-૦

રણછોડ લીલા ભાગ ૧-૨

સચિત્ર દરેકતા ૦-૬-૦

ગજરામાર, ગુલબ કાવળી, અગસકસ્તુરી, સુદરકામદાર દરેક સચિત્ર કી. ૦-૮-૦

પુસ્તકો વેચનાર વ્યાપારીઓને સુચના.

હાલમાં અમોએ સારા, સસ્તા ને સચિત્ર પુસ્તકો બહાર પાડ્યા છે. નવાં નવાં માયત્ર તેજદાર પુસ્તકો બહાર પડતાં જાય છે. આપ આપનું નામ નોંધાવશો તો છપાતાં નવાં પુસ્તકો જણાવતાં રહીશું.

ગામેગામ એજન્ટ જોઈએ છે.

તમો બીજો વ્યાપાર કરતા હો તેની સાથે વીસ પચીસ રૂપિયાના અમાગ મારા મસ્તા ને સચિત્ર પુસ્તકો રાખશો તો કુકી બ્રહ્મી ધણો સારો નફો મેળવી શકશો.

ઉપરનાં તમામ પુસ્તકો તથા બીજા દરેક પુસ્તક મળવાનું સ્થળ:—

બુકસેલર રણછોડલાલ મોતીલાલ શાહ.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

(વાંચો) કાળીના એકકો. કી. રૂ. ૦-૧૨-૦ સચિત્ર.

૦-૨-૦ ૧૬ ૧ આલોડ કાળી સચિત્ર (વાંચો) કાળી

૦-૨-૦ ૧૬ ૧ આલોડ કાળી સચિત્ર (વાંચો) કાળી

અધિકારી રાજાજીવણ આલોડ કાળી સચિત્ર (વાંચો) કાળી

